

[Algemene Conferentie 1989]

Algemene Conferentie van de Nederlandse Taal en Letteren <1988, Amsterdam> : Mag het een ietsje meer zijn? Verslag van de Algemene Conferentie van de Nederlandse Taal en Letteren 1988. 's-Gravenhage 1989.

**NEDERLANDSE
TAALUNIE**

VOORZETTEN 22

Mag het een ietsje meer zijn?

*Verslag van de Algemene Conferentie
van de Nederlandse Taal en
Letteren 1988*

*Stichting Bibliographia Neerlandica
's-Gravenhage*

INHOUDSOPGAVE

1 VOORWOORD	7
2 ALGEMEEN GEDEELTE	9
2.1 Openingswoord door de Conferentievoorzitter - M. Mourik	9
2.2 Welkomstwoord door de gastheer - W. Lerouge	9
2.3 Inleiding door de Algemeen Secretaris van de Nederlandse Taalunie; crisis van de cultuur of cultuur van de crisis? - O. de Wandel	10
3 DE LEZINGEN	15
3.1 Groep 1	15
3.1.1 Cultuur en buitenlands beleid - J.W. Bertens	15
3.1.2 De verspreiding van werken betreffende de Nederlandse letterkunde in het buitenland - A. Keersmaekers	17
3.1.3 De rol van het Vlaams Cultureel Centrum "De Brakke Grond" in het buitenlands cultuurbeleid - W. Lerouge	18
3.2 Groep 2	20
3.2.1 Toestand en perspectieven van de Vlaams- Duitse culturele betrekkingen - A. De Buck	20
3.2.2 Wat te doen aan de taalbarrière? - G. Strasser	23
3.2.3 Gullit en Van Gogh: de harde G's in Italië - Th.J. Meijer	26
3.3 Groep 3	29
3.3.1 Taal of letteren; welke keuze? - H. Suykerbuyk	29
3.3.2 De ekster en de Vlaamse gaai - A. Nuis	30
3.3.3 Europa en de uitstraling van het Nederlands - W. Kuijpers	33
3.4 Groep 4	36
3.4.1 Inzicht in het taal- en letterenbeleid extra muros: het uitzicht vanuit Londen - Th. Hermans	36
3.4.2 De vertaling van Nederlands letterkundig werk in het buitenland; meer activiteit gewenst - J. de Wit	40
4 AANBEVELINGEN	43
5 LIJST VAN DEELNEMERS	48

Copyright 1989 Nederlandse Taalunie

CIP-Gegevens Koninklijke Bibliotheek, Den Haag

Mag

Mag het een ietsje meer zijn? : verslag van de Algemene Conferentie
van de Nederlandse Taal en Letteren 1988. -'s-Gravenhage : Stichting
Bibliographia Neerlandica. -
(Voorzeten / Nederlandse Taalunie, ISSN 0921-5719 ; 22)
ISBN 90-71313-21-2
SISO 801.3 UDC 803.931+839.31(063) NUGI 951
Trefw.: Nederlandse taal ; beleid / Nederlandse
letterkunde ; beleid.

Druk: Enroprint B.V., Rijswijk

ISBN 90-71313-21-2
NUGI 951

1 VOORWOORD

Op 25 november 1988 vond in Amsterdam de Algemene Conferentie van de Nederlandse Taal en Letteren 1988 plaats, die in het teken stond van het buitenlandse taal- en letterenbeleid van Nederland en Vlaanderen.

De hoofdtitel van de Conferentie: 'Mag het een ietsje meer zijn?' verwoordde het gevoel van velen in Nederland en Vlaanderen, dat er meer aandacht geschonken zou moeten worden aan het buitenlandse taal- en letterenbeleid. Dit mocht althans aangenomen worden op grond van berichten en (regerings)publikaties ter zake die de afgelopen jaren verschenen zijn. Men denke hierbij vooral aan het in 1987 verschenen rapport 'Cultuur zonder grenzen' van de Nederlandse Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) en de reacties daarop van de Nederlandse regering, maar ook aan de discussies in Vlaanderen in het kader van de Belgische staatshervorming.

De Algemene Conferentie in Amsterdam heeft dat gevoel gestaafd; er moet in Nederland en Vlaanderen meer aandacht worden besteed aan het op een geïntegreerde manier vrijwaren en uitdragen van de eigen identiteit, onder meer op het gebied van de taal en letteren. Immers, naarmate de Europese eenwording voortschrijdt zal ons taalgebied meer nog dan nu het geval is overspoeld worden met invloeden uit grotere cultuurgebieden. Dit vereist een actief buitenlands cultureel beleid.

Het is voor de Nederlandse en Vlaamse overheid nu nog niet te laat om zowel afzonderlijk als gezamenlijk met alle betrokkenen actie te ondernemen.

De Nederlandse Taalunie biedt voor taal en letteren het passende kader om een aantal activiteiten te coördineren en te stimuleren. Een belangrijke nieuwe factor hierbij is dat door de staatshervorming in België ruimere autonomie aan de Vlaamse deelregering is toebedeeld, wat de samenwerking tussen de Taaluniepartners ongetwijfeld ten goede zal komen. Dit laat uiteraard onverlet de eigen verantwoordelijkheden van de afzonderlijke regeringen. Voorwaarde voor een goede internationale presentatie van de Nederlandse taal en letteren is namelijk dat eerst op zaken wordt gesteld binnen Nederland en Vlaanderen. Zo zou op scholen en universiteiten het besef van onze culturele eigenwaarde versterkt kunnen worden. Verder zouden regelingen op taal- en letterengebied die in Nederland en Vlaanderen verschillen, geharmoniseerd dienen te worden. Te denken valt hierbij voorbeeld aan vraagstukken als het leenrecht en de vaste boekenprijs.

Dit is, zeer beknopt, de teneur van de aanbevelingen die uit de Algemene Conferentie van de Nederlandse Taal en Letteren 1988 naar voren gekomen zijn.

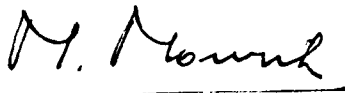
Het is de grote verdienste van de Algemene Conferentie 1988, dat zij duidelijk de aandacht heeft gevestigd op de uitdaging die de Europese integratie aan onze gemeenschappelijke cultuur stelt.

De secretaris,

C.G.M. Braspenning

De conferentievoorzitter,

M. Mourik

2 ALGEMEEN GEDEELTE

2.1 Openingswoord door de Conferentievoorzitter - M. Mourik

De voortschrijdende integratie van de Europese Gemeenschap houdt in dat de lidstaten steeds meer van hun economische en politieke zelfstandigheid (soevereiniteit) zullen overdragen aan supranationale en intergouvernementele gemeenschapsorganen.

In het eindstadium van de Europese integratie zal de nationale identiteit alleen nog maar tot uitdrukking gebracht kunnen worden door de culturele identiteit.

Kleine(re) ledenlanden zullen aanzienlijk grotere moeite hebben hun culturele identiteit te handhaven dan de grote(re), zowel door economische oorzaken (productie voor een beperkte markt) alsook vanwege psychologische factoren (op het kleine wordt neergezien). Dit geldt vooral voor taalgebonden cultuuruitingen. Culturele pluriformiteit is evenwel een wezenskenmerk van de Europese beschaving, de bron van haar spankracht en uitstralingskracht.

De kleine(re) culturele 'eenheden' zullen zich tegenover de grote(re) alleen maar kunnen handhaven binnen een confederaal bestel, dat alle samenstellende delen volledige culturele soevereiniteit toekent, en dat gebaseerd is op een culturele 'grondwet' (handvest, gedragscode), waarin de rechten en verplichtingen van de partners worden vastgelegd.

Een dergelijke, op behoud van pluriformiteit gerichte regelgeving zal alleen dan kunnen functioneren wanneer erkend wordt dat culturele goederen en diensten een karakter sui generis hebben en uit dien hoofde niet automatisch zijn onderworpen aan de economische mededingingsregels van de EG.

Een confederaal cultureel Europees bestel betekent geen cultureel isolationisme, noch naar binnen toe, noch naar buiten. Onderlinge samenwerking is zelfs geboden, maar op voet van gelijkheid. Gemeenschappelijke samenwerking met derden (de overige leden van de Raad van Europa, Midden- en Oosteuropese landen) is een vereiste.

Bij de verwerkelijking en de tenuitvoerlegging van het beoogde confederale bestel kan en moet de Nederlandse Taalunie een belangrijke rol spelen. Met het oog daarop is versterking en verdieping van haar functies een absolute noodzaak.

2.2 Welkomstwoord door de gastheer - W. Lerouge

In naam van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaams Cultureel Centrum 'De Brakke Grond' heet ik u van harte welkom in dit theatertje. Een historisch beladen theatertje zowel voor Vlaanderen als voor Nederland. Ik ben zeer blij dat de Nederlandse Taalunie precies dit stukje Vlaanderen in Nederland heeft uitverkoren om deze conferentie over buitenlands cultuurbeleid te houden. Ik moge wensen dat hier vandaag de geesten van Bredero en Vondel met ons zullen zijn. Dan ben ik ervan overtuigd dat de opzet van deze conferentie geslaagd zal zijn. Een hele prettige dag gewenst in de Brakke Grond en veel succes!

2.3 Inleiding door de Algemeen Secretaris van de Nederlandse Taalunie; crisis van de cultuur of cultuur van de crisis? - O. de Wandel

Het onderwerp van deze conferentie 'Mag het een ietsje meer zijn?' wekt ongetwijfeld de indruk dat er straks met algemeenheid van stemmen gepleit dient te worden voor meer geld voor het buitenlandse cultuurbeleid in het algemeen en voor het op het buitenland gerichte taal- en letterenbeleid in het bijzonder. Waarschijnlijk is er inderdaad meer geld nodig, willen Nederland en de Vlaamse Gemeenschap op het internationale forum metterdaad een rol van enige betekenis gaan spelen, maar wij mogen hierbij niet uit het oog verliezen dat de beschikking over ruimere financiële middelen alleen nog geen waarborg inhoudt voor een doelmatiger beleid.

Mijn pleidooi is er in de eerste plaats een voor meer visie, meer initiatief en meer inhoud. Het is niet de brede, door reglementen gebetonneerde snelweg die leidt naar het goedkope succes van het 'non-commitment', maar integendeel het smalle, glibberige bergpad waar de vallende brokstukken van de consumptiecultuur je bedreigen en waar, vanuit het doornige struikgewas, de zelfgenoegzaamheid van het establishment je bespiedt met duizend ogen.

De economische crisis van de laatste decennia werd mede veroorzaakt door een tanend geloof in eigen kunnen. De afbrokkeling van onze economische weerbaarheid is geen alleenstaand gegeven; zij is het gevolg van een algehele maatschappelijke lethargie die is ontstaan naarmate de structuren van de verzorgingsstaat meer de bovenhand hebben gekregen op de individuele creativiteit.

Hiervoor zijn wij in ruime mate zelf verantwoordelijk. Ideologische verzuiling, ambtelijke verkokering, cultureel corporatisme en pseudo-intellectuele lippendienst hebben ertoe geleid dat wij ons goed voelen in een maatschappij waar de risico-factor tot een minimum is beperkt en waar de uitdagingen voor het individu en voor de groep verschrompeld zijn tot enkele uitingen van marginaal gedrag die door diezelfde maatschappij oogluikend als curiosum worden getolereerd of als modieuze cultus worden geadoreerd. Het collectieve cultuur-consumptisme viert hoogtij. Het stoelt op anti-elitaire en populistische schijnwaarden en uit zich, ondersteund door massaal publicitair geweld, in aartsdomme televisieshows, triviale boulevardliteratuur, disco-glitter, rambo-fixaties en turbo-taal.

Crisis van de cultuur, jazeker, maar evenzeer cultuur van de crisis! De Zwitserse cultuurfilosoof Denis de Rougemont heeft ooit gezegd dat het verval van een samenleving pas begint op het ogenblik dat mensen zich afvragen "wat zal er gebeuren?" in plaats van "wat kan ik doen?". Dit is een simpele, tot op de draad versleten vraag, maar daarom niet minder actueel. Want als het waar is dat de belangrijkste les van de geschiedenis juist is dat wij uit de geschiedenis geen lessen leren, dan ligt het ook voor de hand dat iedere generatie opnieuw op eigen kracht en met eigen middelen de hindernissen zal moeten nemen waar zij voor komt te staan.

Geloof in eigen kunnen is hiervoor de eerste vereiste; geen zelfgenoegzaam navelstaren maar een bewust doordacht besef van onze eigen politieke, sociale, morele en culturele identiteit. De voortschrij-

dende economische, monetaire en uiteindelijk ook politieke integratie van Europa zal via het spel van de vrije doorstroming van goederen, ideeën en mensen, de culturele veelzijdigheid in de hand werken. Zij zal evenwel ook, als wij niet voldoende oplettend zijn, dank zij de harde wetmatigheden van de vrije concurrentie die daarvan het gevolg is, die cultuurgemeenschappen in de kaart spelen die over voldoende scheppingskracht en organisatie beschikken om zich in dit nieuwe bestel te handhaven.

Een vraag die bij dit alles onvermijdelijk wordt is wat onze culturele identiteit dan is? Waardoor onderscheidt zich onze culturele eigenheid van die van de ons omringende landen? Van welk waardenstelsel gaat zij uit? Welk heilig vuur bezielt haar?

In een complexe samenleving als de onze is iedere poging tot begripsafbakening bijzonder delicaat. Omdat iedere afbakening per definitie een beperking inhoudt, houdt zij bovendien het gevaar van bewustzijnsvernauwing in. Onze cultuur kan dus alleen maar worden omschreven als het kwalitatieve alter ego van de maatschappij waarin wij leven; een afspiegeling van het hier en het nu, datgene wat overblijft nadat wij ons van al het overbodige hebben ontdaan.

Cultuur wordt op die manier tegelijk absoluut én relatief. Dit is mogelijk omdat in elk evolutief - of moet ik zeggen intuïtief - systeem de erkenning van een hogere waarde reeds de kiemen van de kritiek op deze hogere waarde in zich draagt. Cultuur is dus ook de kritische waardemeter van onze samenleving. Cultuur is het resultaat én de drijfveer van de menselijke ontvoogding.

Plaats ik deze gegevens tegen de achtergrond van het westerse samenlevingsmodel, dan zijn het in wezen alleen onze taal en letteren die ons als Nederlandstaligen van de ons omringende cultuurgemeenschappen onderscheiden. Niet voor niets heeft de Nederlandse Taalunie dit jaar de componenten taal en letteren in het buitenlandse culturele beleid van Nederland en Vlaanderen in het brandpunt geplaatst. Ik wil hier ook in alle duidelijkheid naar voren brengen wat ik hiermee bedoel. Maar eerst wil ik u een citaat uit Ernst H. Kossmann's openingstoespraak tot de Algemene Conferentie in 1985 niet onthouden. Het doet immers goed zich gesterkt te voelen door anderen. "Als wij het over integratie hebben", zegt Kossmann over de Taalunie, "dan bedoelen wij (...) degelijk geordende en rationeel geprogrammeerde samenwerking van twee nauw aan elkaar verwante, vooral in hun relaties met het niet-Nederlandstalige buitenland van elkaar afhankelijke en op elkaars steun aangewezen cultuurkringen. Wij willen enkele van onze culturele inspanningen integreren zonder onze culturele identiteiten, wat die ook mogen zijn, in één geheel te absorberen." Een relativiserende uitspraak als deze staat in fel contrast met de vaak sterk emotioneel geladen discussies over hoe gelijk en ongelijk de Vlaamse en de Nederlandse culturen wel niet zijn. In het licht van onze gemeenschappelijk zwakke positie ten aanzien van de grotere cultuurgemeenschappen die ons omringen - en deze kwetsbaarheid is een onderdeel van ons gezamenlijk erfgoed - komen dergelijke discussies nogal steriel over. Bovendien werken zij een vorm van achterhaald nationalisme in de hand die geen andere uitkomst kan bieden dan ofwel verstikkend isolationisme ofwel carnavaleske folklorisering. Ik ontken de maatschappelijke en als gevolg

daarvan de culturele verschillen tussen Nederland en Vlaanderen niet, maar ik vind deze, in de bredere samenhang van de Europese uitdaging, volkomen irrelevant. Op het mondiale forum worden die verschillen zelfs een tikkeltje belachelijk. Immers, zolang je aan een Amerikaan moet uitleggen dat Kopenhagen niet de hoofdstad van Amsterdam is, heeft het weinig zin je energie en je schamele centjes te besteden aan vierkleurentijdschriften of promotiecampagnes waarin je ons zo grote "buitenland" poogt "diets" te maken dat er tussen onze Lage Landen ook nog, weliswaar subtiele, maar toch onoverkomelijke verschillen bestaan.

De zoëven geopperde constateringën hoeven niet per definitie uit te monden in een matte zee van defaitisme. Precies dit soort cultuurpesimisme heeft ons gebracht waar wij thans staan; op het grote open en tochtige plein dat Jozef Deleu ons in zijn "Pleinrees der Kanuniken" voorhoudt. Overigens is het op zich geen schande dat het verre "buitenland" nauwelijks weet waar ons pleintje ligt. Het is echter wél vreemd dat onze Lage Landen, die nota bene op economisch gebied tot de koplopers in de Europese Gemeenschap behoren, meteen ook het cynisme opbrengen om zo weinig politieke prioriteit toe te kennen aan de verdediging van hun cultureel patrimonium. En toch... Niet voor niets hangen de paleizen van het vasteland vol Vlaamse wandtapijten en pronken de bekendste musea ter wereld met Rembrandt, Rubens, Van Dijck of Hals. Termen als "Vlaamse primitieven" of "Hollandse school" zijn in alle cultuurtalen ingeburgerde begrippen. Wat zich - enige eeuwen later - met kunstenaars als Van Gogh, Mondriaan, Ensor of Permeke vrijwel spontaan heeft voorgedaan, zou voor de "fine fleur" van ons hedendaagse artistieke aanbod net zo goed tot de mogelijkheden moeten behoren, ware het niet dat het aanbod op de wereldmarkt zo gigantisch groot is geworden en de concurrentie zo agressief, dat het simpelweg zonder professioneel management niet meer kan.

Veel erger dan de geringe vertegenwoordiging van onze plastische of auditieve kunsten op de internationale scène is echter de bijna totale afwezigheid van onze literaire produktie. Er is natuurlijk altijd wel iets waardevols te vinden en het gaat de laatste tijd met onze vertalingen ietsje beter. Als wij Marjoleine de Vos in "NRC--Handelsblad" van 11 november 1988 mogen geloven, worden er door buitenlandse uitgevers steeds meer Nederlandse titels gekocht (Hugo Claus en Ivo Michiels zijn ook geannexeerd). Maar de titel van haar stuk is veelbeteknend voor de mentaliteit waaraan wij ons collectief schuldig maken: "Het buitenland leest ons niet graag". Toch is de algemene strekking van het artikel helemaal niet negatief, maar relativerend positief. Dit is precies wat ik bedoel wanneer ik beweer dat wij onszelf de das omdoen zolang wij ons niet met de crisis van de cultuur maar wel met de cultuur van de crisis bezighouden.

Toch hebben wij geen reden tot zelfgenoegzame berusting in het lot. De in Parijs verblijvende Nederlandse schrijfster Hella S. Haasse schreef hierover vorig jaar in haar boekje "Kwaliteit; een verkenning" het volgende: "Ik kan een recent voorbeeld noemen van de wijze waarop er in Frankrijk over het Nederlandse aandeel in de letterkunde wordt gedacht. De 'Presses Universitaires de France' zijn bezig

een encyclopedie van de wereldliteratuur samen te stellen. In een werk van twaalfduizendachthonderdzeventig bladzijden zullen er vijftig gewijd zijn aan Nederlandse schrijvers. Dit aantal is gebaseerd, volgens de uitgever, op de mate van belangstelling die men bij het Frans cultureel-geïnteresseerde publiek voor Nederlandse literatuur mag verwachten. Wij nemen de op één na laatste plaats in. Alleen van de letterkunde van Albanië stelt de Franse lezer zich nog minder voor dan van de onze." Hierbij nog een persoonlijke noot: het is mij niet duidelijk of met de "Nederlandse letteren" hier ook bedoeld zijn de letteren uit het hele Nederlandse taalgebied. Ik weet dus niet of er van auteurs uit Nederlandstalig België enig spoor te bekennen zal zijn.

De vraag is dan of de Zweedse, Deense, Noorse of IJslandse literatuur samen in deze Franse literatuurencyclopedie meer of minder ruimte krijgen dan de Nederlandse? Samen inderdaad, want er zijn ruim twintig miljoen Nederlandstaligen en dat is meer dan alle Zweden, Denen, Noren en IJslanders bij elkaar. Het lijkt mij, tenzij lange en donkere wintermaanden er iets mee te maken hebben, niet waarschijnlijk dat er in die noordelijke landen continu kwantitatief meer en kwalitatief betere literatuur wordt geproduceerd dan bij ons...

Toch leiden wij uit statistische gegevens af dat er bijvoorbeeld meer uit het Zweeds vertaald wordt dan uit het Nederlands, en ook dat het aantal in het Nederlands vertaalde werken een veelvoud is van het aantal boeken dat uit het Nederlands wordt vertaald.

Voor de buitenlandse neerlandistiek doet zich een gelijkaardig verschijnsel voor; het aantal docentschappen Zweeds is iets groter dan het aantal docentschappen Nederlands, terwijl het aantal Nederlandstaligen toch een veelvoud is van het aantal Zweedstaligen.

Het voorafgaande geeft aanleiding tot het poneren van de volgende stellingen en aanbevelingen.

1. Nederland en de Vlaamse Gemeenschap beschikken over zowel particuliere als overheidsorganisaties met behulp waarvan zij de mogelijkheid hebben om hun buitenlandse taal- en letterenbeleid gestalte te geven. Zij beschikken zowaar over een verdrag dat enig is in zijn soort en waar in het buitenland - politiek gezien - nogal wat belangstelling voor bestaat. Waarom wordt niet op een meer consequente wijze van de mogelijkheden van de Nederlandse Taalunie gebruik gemaakt? Het was nochtans niemand minder dan de Belgische Eerste Minister Wilfried Martens die op 19 april 1988 in Den Haag zei: "het moge duidelijk zijn dat de culturele samenwerking in wier ontwikkeling wij ons kunnen verheugen, en de Nederlandse Taalunie, die een goed werkinstrument is, alvast geen eindpunten mogen zijn maar veeleer wijzers in de richting van een grotere saamhorigheid binnen hetzelfde cultuurgebied waaraan Vlaanderen en Nederland samen dringend gestalte moeten geven".

2. Een voorbeeld van een gemiste kans is de reactie van de Neder-

landse Staatssecretaris van Buitenlandse Zaken en de Ministers van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur en van Onderwijs en Wetenschappen op het door de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid uitgebrachte rapport "Cultuur zonder grenzen". In het rapport zelf werd voor het beleid inzake taal en neerlandistiek nog met zoveel woorden naar de Nederlandse Taalunie verwezen, maar in de regeringsnota is van die Taalunie geen spoor te bekennen! Er is op diverse plekken in het regeringsstandpunt wel sprake van de Nederlandse taal, de letteren, de vertalingen, de neerlandistiek, maar vreemd genoeg niet van de Nederlandse Taalunie, die toch de integratie van het taalgebied beoogt op het vlak van de "Nederlandse taal en letteren in de ruimste zin".

Is dat toevallig of wijst zij op blindheid voor een jong en origineel intergouvernementeel beleidsinstrument? In ieder geval lijkt het mij niet goed te rijmen met reeds eerder door het Comité van Ministers van de Nederlandse Taalunie gedane uitspraken om aan de "culturele component" binnen het Taalunieverdrag meer politieke prioriteit toe te kennen.

3. De Nederlandse Taalunie beschikt aan buitenlandse universiteiten en instituten over ruim 150 steunpunten. Slechts in een beperkt aantal plaatsen is er een degelijke infrastructuur (met bibliotheek, videotheek, auditorium enz.) aanwezig. Meestal bevinden de docenten Nederlands zich in een geïsoleerde situatie. De bescheiden geldmiddelen die de Nederlandse Taalunie tot haar beschikking heeft zijn niet bij machte om dat isolement te helpen doorbreken. Vaak houden de docenten zich te specifiek bezig met een bepaald wetenschappelijk vakonderdeel, zodat de belangstelling voor hun colleges per definitie tot enkelingen beperkt blijft. Dit kan worden verholpen door - onder andere via de docentschappen - een deugdelijke informatiestroom over het culturele aanbod van de lage landen aan te bieden. Ook ambassades, consulaten, kamers van koophandel, particuliere verenigingen en het bedrijfsleven kunnen hierbij een rol spelen. Toch zullen er geografische en inhoudelijke prioriteiten moeten worden gesteld. De eerste aanzet hiertoe is gegeven in een beleidsvoorbereidende notitie van de Nederlandse Taalunie ten aanzien van de Neerlandistiek Extra Muros (1988).

Enige jaren geleden sprak de Belgische Minister van Staat en krantendirecteur Frans Grootjans aan het slot van een toespraak de volgende zin uit: "Op de sportbladzijden van de krant leest men meestal wat de mens heeft gepresteerd; op de voorpagina, datgene waarin hij heeft gefaald. Dat kan ook anders, als wij dat allemaal echt willen".

3 DE LEZINGEN

3.1 Groep 1

3.1.1 Cultuur en buitenlands beleid - J.W. Bertens

Voor de grote Europese landen is cultuur een centraal onderdeel van het buitenlands beleid; dit zou ook in Nederland zo behoren te zijn. Het buitenlands cultuurbeleid te onderscheiden in een culturele component en een buitenlands-politieke component, en daar organisatorische en beleidsconsequenties aan te verbinden, miskent zowel het wezen van de cultuur als dat van de politiek.

Een samenleving weerspiegelt zich in haar cultuur. Wie een samenleving wil leren kennen, kan dus het beste de daar heersende, of beter gezegd de daar levende, zich ontwikkelende cultuur bestuderen. Dat is één van de redenen waarom de grote Europese landen hun cultuur tot centraal onderdeel maken van het buitenlands beleid. Een tweede reden is natuurlijk ook, dat de eerste generatie leiders van hun vroegere koloniën in die cultuur waren opgevoed (Gandhi zette in Zuid-Afrika en in India Britse rechtsbeginselen tegenover de daar geldende systemen van rassenscheiding). Ze bleven de cultuur centraal stellen, ook toen deze eerste generatie buitenlandse leiders was afgezet of overleden.

Wie in de spiegel kijkt, ziet zichzelf als één geheel. Wie daarvoor twee spiegels gebruikt, ziet twee verschillende totaalbeelden van zichzelf, die allebei maar een deel van de waarheid weergeven. Dat is dan ook het nadeel van het willen splitsen van de cultuur in een puur-culturele component, en een buitenlands-politieke component. En wat zou dan het selectie criterium moeten zijn? De plaats waar een kunstwerk ontstaat? Veel van de meest cultuur-eigen cultuurproducten ontstonden niettemin in het buitenland, ook voor de Nederlandstalige cultuur. Menige Vlaamse en Nederlandse kunstenaar uit de 16de en 17de eeuw maakte een zogenaamde "grande tournée" door heel Europa, waarbij speciaal Italië in trek was. Multatuli schreef de "Max Havelaar" in Brussel; Busken Huet schreef "Het land van Rembrandt" in Parijs, nadat hij eerder als kunstgenieter "Het land van Rubens" geschreven had. Het geval van Rubens toont de onzin van een splitsing van de cultuur al aan. Hoort hij bij de pure cultuur om zijn schilderkunst en -school of hoort hij tot de culturele tak van de buitenlandse politiek omdat hijzelf soms voor diplomaat speelde, of althans wilde spelen, en omdat de hele wereld hem kent? Ook werpt het creëren van de deelsector "cultuur in het kader van de buitenlandse politiek" de vraag op: welke aspecten van de Nederlandse cultuur willen we wél, en welke aspecten willen we níét aan het buitenland tonen? De pamfletten van ballingen en van Nederlandse partijgangers over buitenlandse vorstenhuizen en hun hoven in de zeventiende en achttiende eeuw, met soms de meest vuige aantijgingen en de scherpste cartoons die men kan bedenken, kunnen nu nog de betrokken landen beledigen in hun verering voor mensen als Lodewijk XIV.

Wie cultuur aan politieke criteria wil onderwerpen, draait de volgorde van de zaken om. Het politieke leven van een natie, van

een land is een produkt van onder andere de cultuur in dat land.

Bescherming van de Nederlandse culturele identiteit dient niet plaats te vinden aan de staatsgrenzen maar op school.

Als men naar de onheilsprofeten over 1992 luistert, dan gaan ineens alle grenzen open en verliest iedereen daardoor zijn of haar nationale culturele identiteit. De werkelijkheid is natuurlijk dat de grenzen altijd al open zijn geweest, zoniet open werden gemaakt. De Europese culturen worden er juist door gekenmerkt dat ze zozeer met elkaar verweven zijn, dat ze niet inter- maar transnationaal zijn. De Renaissance, de Romantiek, het Nationalisme van de Verlichting en de schilderijstijl van de COBRA-groep waren en zijn transnationale cultuurverschijnselen geweest, of zijn het nóg. Europa was al een "melting pot" vóór New York of Nieuw Amsterdam gesticht was.

De negentiende-eeuwse Nederlanders zagen de veroveringen van de VOC als een grote nationale prestatie, maar de schepelingen en soldaten waarmee Indië, Ceylon en de kust van India veroverd werden waren voor het merendeel goed betaalde Duitse, Zwitserse en Franse huurlingen. Nederland is economisch altijd afhankelijk geweest van vrij handels- en personenverkeer met het buitenland.

Wie zijn nationale identiteit dus aan de grens wil beschermen, is voor Europa verkeerd bezig. Als we zo "parochiaal" waren geweest had de Spaanse Brabander zich nooit in Amsterdam af kunnen spelen. De eenvoudige kroegbezoeker ziet zich geconfronteerd met een scala aan Belgische bieren en een minstens even uitgebreide, internationale wijnkaart. Een positief gevolg van 1992 is dat ook pogingen tot enghartig cultuurnationalisme, zoals het Duitse "Reinheitsgebot" bij hun biersoorten, weggevaagd zullen worden.

Het gaat er juist om, de bevolking van ieder land ervan te doordringen, dat de loop van de staatsgrenzen het gevolg is van politieke, militaire en historische toevalligheden, en dat een grens daardoor vaak dwars door een cultuurgebied heenloopt.

De school is voor het overbrengen van dat besef natuurlijk de aangewezen plaats. Hier kunnen de kinderen leren niet alleen met alle aspecten van de samenleving om te gaan, maar hier moet hun zowel het eigene van de nationale cultuur als de waardevolle inbreng daarbij van andere culturen bijgebracht worden.

Nederland en België zijn begin vorige eeuw ontstaan als bufferstaten tussen drie grootmachten, maar we hebben er ons voordeel mee gedaan omdat onze bevolkingen gemiddeld meer talen spreken dan die van die drie grote burens. Het essentiële van de Nederlandstalige cultuur is juist dat we zoveel anderstalig buitenland om ons heen hebben, waaruit we waardevolle cultuurelementen over kunnen nemen, niet om ons te verdedigen, maar om ons te profileren.

Cultuur is het cement van Europa. Europa is een politiek, cultureel begrip en geen economisch begrip, althans niet uitsluitend. De Europese culturen worden er, zoals ik al eerder opmerkte, juist door gekenmerkt dat er in de geschiedenis zo'n enorme uitwisseling van personen, cultuurgoederen en ideeën is geweest.

Toen aan het eind van de Middeleeuwen zowel de boekdrukkunst als de grote vorstenstaten zoals Frankrijk, Spanje en het Habsburgse

Rijk ontstonden, waren de tweetalige woordenboeken één van de eerste bestsellers. Zij zorgden ervoor dat men over de nieuw gevestigde landsgrenzen heen met elkaar in contact bleef. Ondanks het feit dat de Europeanen sinds de Romeinse tijd met elkaar in oorlog zijn geweest heeft er op grote schaal culturele uitwisseling plaatsgevonden en voelen de tegenwoordige Europeanen als het erop aankomt een grote onderlinge verbondenheid. Ook de belangstelling voor Westeuropese cultuur in kringen van de Oosteuropese intelligentsia is al zo oud als de universiteiten van Praag en Krakau. Hoewel iedereen in West-Europa in 1453 de handen vol had aan de eigen besognes, ging er toch een schok van solidariteit en verdriet door Europa toen de val van Constantinopel bekend werd. Een solidariteit die uitging boven het gekibbel tussen de Roomse en de Grieks-Orthodoxe kerken. Tot de Portugezen onder Hendrik de Zeevaarder de Afrikaanse westkust aandeden, hetgeen uitliep op de ontdekking van Amerika en de Pacific, was Europa een op zichzelf staand, op elkaar aangewezen groepje volkeren en beschavingen geweest. Dat in duizenden jaren opgebouwde gevoel van een gemeenschappelijke culturele erfenis is nog steeds niet verdwenen, hoezeer West-Europa zich daarna ook naar buiten keerde (het kolonialisme) en hoezeer Oost-Europa zich ook naar binnen keerde en buitenlandse handelaars, bijvoorbeeld de Nederlandse "Rusluije", in de marge drong.

Europa is fundamenteel een cultureel begrip; zonder dat men elkaar verstond had er geen internationaal handelsverkeer kunnen ontstaan, en zonder dat men eenzelfde kredietsysteem had gehad, was zelfs de internationale geldhandel onmogelijk geweest. Zonder dat men elkaar in de geschiedenis van tijd tot tijd had bezet, of vrede met elkaar gesloten had, was er geen kennis van elkaars cultuur geweest die nodig is voor een goed economisch verkeer.

3.1.2 *De verspreiding van werken betreffende de Nederlandse letterkunde in het buitenland - A. Keersmaekers*

Ruim een eeuw geleden werd, bij Koninklijk Besluit van 8 juli 1886, de "Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde" opgericht. Reeds in dit Besluit was zowel sprake van een binnenlandse als van een buitenlandse taak van de Academie, die was opgericht uit de koninklijke "bezorgdheid voor de belangen der Nederlandse letteren".

Die "belangen" sloten en sluiten dus ook de mogelijke relaties met het buitenland in. Daarom was en is het zo significantief, dat buitenlandse ereleden in de Academie werden en worden opgenomen. Dat biedt alleszins een mogelijkheid tot versteviging van de betrekkingen met andere landen. Dat Nederland in de rij van die ereleden altijd het sterkst vertegenwoordigd is geweest, kan geen verwondering wekken; ook op het huidige ogenblik is dat het geval, maar bovendien zijn thans geleerden en literatoren uit Frankrijk, Engeland, Noorwegen, de Duitse Bondsrepubliek, Polen, Tsjechoslowakije, Zwitserland en Zuid-Afrika buitenlands erelid van onze Academie. Als ereleden hebben zij uiteraard hun aandeel in de bekendmaking van onze taal

en literatuur in hun land.

Er is echter nóg heel wat te signaleren. De relaties van onze Academie met het buitenland beperken zich niet tot het verkiezen van buitenlandse ereleden. Zo kan bij voorbeeld ook genoemd worden de uitwisseling van gastsprekers met buitenlandse academiën, waardoor contacten ontstaan die tot een vruchtbare wisselwerking kunnen leiden. De voornaamste inbreng van onze Academie als zodanig is evenwel de verspreiding van onze eigen publikaties, waardoor belangrijke resultaten van het wetenschappelijk, taalkundig en literair-historisch onderzoek in vele buitenlandse zuster-academiën, universiteiten, wetenschappelijke en literaire instituten en bibliotheken verspreid worden.

Na de Tweede Wereldoorlog kreeg de Academie extra mogelijkheden dank zij het "Nationaal Fonds voor de Letterkunde". Belangrijk is intussen nog, dat de Academie een commissie van advies samenstelt "uit academieleden en niet tot de academie behorende personaliteiten". De verspreiding van literaire werken, literaire tijdschriften en periodieke publikaties in het buitenland wordt nog steeds door het Nationaal Fonds voor de Letterkunde ter harte genomen. Elk jaar worden tijdschriften, origineel-Nederlandse literaire werken en vertalingen daarvan, over tal van buitenlandse instellingen verdeeld. Voor de directe steun aan de eigen auteurs en voor de publikaties van de Academie wordt eveneens uit het fonds geput. Maar de steun aan de verspreiding van Vlaams literair werk in het buitenland is in verhouding beslist niet gering, al blijft het een peuleschilletje in vergelijking met wat van overheidswege aan bepaalde 'artistieke' realisaties wordt gegund.

Dat de verzuchting "mag het een ietsje méér zijn" ook door de commissie van advies van het Nationaal Fonds voor de Letterkunde en dus door de Academie gedeeld wordt, zal intussen geen verwondering wekken. Niet zonder oprechte spijt moet toch nog elk jaar vastgesteld worden, dat de wensen ruimer zijn en verder reiken dan de mogelijkheden. Ook op het gebied van steun aan de literatuur ter verspreiding in het buitenland moet in ons land een nodeloze versnippering vastgesteld worden die mettertijd is gegroeid. Hier moet de vraag gesteld worden: aan welke instelling kan die zorg beter worden toevertrouwd dan aan de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, die volledig onafhankelijk is van welke invloed van buitenaf dan ook en die vanwege de door haar zelf gekozen samenstelling een treffend voorbeeld is van authentiek pluralisme en daarover met grote zorg waakt? De grote zorg om het belang van de eigen literatuur in het toekomstige Europa en daarbuiten, vergt inderdaad een onbevooroordeelde kundigheid en daarvoor kan de Academie borg staan.

3.1.3 *De rol van het Vlaams Cultureel Centrum "De Brakke Grond" in het buitenlands cultuurbeleid - W. Lerouge*

Gevoeglijk wil ik de geschiedenis van Nederland en België van vóór de Tweede Wereldoorlog laten voor wat zij is. Met professor Kossmann heb ik inderdaad moeten vaststellen dat uit onze moeder

der vroegbourgondische federatie van de zeventien provincies en uit onze vader der vroegnegentiende eeuwse eenheidsstaat van Koning Willem de Eerste, een wees is voortgekomen. Met die wees worden wij nu geconfronteerd.

Naast de Beneluxverdragen en andere bilaterale connecties die uit de besprekingen na de Tweede Wereldoorlog zijn voortgekomen, is daar natuurlijk ook het Belgisch-Nederlands cultureel verdrag. Hoewel daar reeds vanaf 1921 over gepraat werd, is men er pas mee begonnen toen de beide regeringen na de Tweede Wereldoorlog uit Londen terugkeerden. Dat Belgisch-Nederlands cultureel verdrag leidt dan uiteindelijk tot de optie om "....nieuwe institutionele voorzieningen op te richten die de wedertotstandkoming van de culturele eenheid binnen het Nederlandse taalgebied zouden bevorderen". (citaat uit een commissieverslag van 1962). Ruim tien jaar later, in 1974 namelijk, werd in Den Haag door de Ministersconferentie van de Nederlandse en Belgische Ministers van Cultuur, de principiële beslissing genomen tot oprichting van culturele centra in elkaars hoofdsteden. In uitvoering van dat protocol besliste de Belgische Minister van Cultuur in 1978 tot realisatie van een Belgisch centrum voor Nederlandse cultuur te Amsterdam. De eerste funderingspaal werd geheid op 13 november 1978 en het centrum, De Brakke Grond, werd officieel door de toenmalige staatssecretaris mevrouw De Backer opgesteld op 23 mei 1981.

De voortvarendheid van België, maar eigenlijk van Vlaanderen, doet terugdenken aan 1921. Het duurde toen slechts vijf jaar vooraleer de Nederlandse regering aan Brussel een officieel antwoord verstrekke. Nu duurt het precies het dubbele aantal jaren. Maar effectieve aanstalten voor de oprichting van een Nederlands centrum te Brussel worden vooralsnog niet gemaakt.

Uit het rapport 'Cultuur zonder grenzen' (1987) heb ik begrepen dat de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid wel prioritaire aandacht wenst voor een Nederlands cultureel centrum te Brussel. Volgens de Raad kan het de samenwerking tussen Vlaanderen en Nederland bevorderen. Ik citeer professor Albeda die in het kader daarvan zegt: "Daarom zou het goed zijn als de regering, de Nederlandse regering dan, zo vlug mogelijk zou besluiten dat een Nederlands huis te Brussel prioriteit verdient. Dat zou een inspirerende functie vervullen en het gebrek aan slagvaardigheid binnen de Nederlands-Vlaamse samenwerking verhelpen. Zulks is mede zinnig vanuit praktische overweging. De bevordering van culturele samenwerking kan immers gepaard gaan met economische doelstellingen". Een mooiere omschrijving van de rol van de Brakke Grond binnen het kader van de Vlaams-Nederlandse culturele betrekkingen had ik zelf niet kunnen bedenken. Het is bovendien heel leuk om het eens van de anderen te horen. De oprichting van een Nederlands cultureel centrum te Brussel is derhalve een grote prioriteit.

3.2 Groep 2

3.2.1 Toestand en perspectieven van de Vlaams-Duitse culturele betrekkingen - A. De Buck

Mijn ervaringen, opgedaan bij pogingen om in de Bondsrepubliek Duitsland belangstelling op te wekken voor de culturele realisaties in België, lopen over een periode van meer dan een kwart eeuw.

Bij mijn aanstelling als directeur van het Belgisch Huis in 1963 was er officieel nog geen sprake van Vlaamse cultuur. Hierin kwam wel verandering toen kort nadien het eerste Ministerie voor Nederlandse Cultuur opgericht werd. Bij de eerste activiteiten ging ik uit van de in Vlaanderen verspreide opvatting, dat we in de Vlaamse schilderkunst (bijvoorbeeld in het expressionisme) en in de Vlaamse literatuur met figuren als Gijzen, Walschap en Boon aantrekkingspolen bezaten, die er slechts op wachtten ter kennis van het Duitse publiek gebracht te worden. Een langer verblijf in Duitsland leerde mij echter dat het niet onwetendheid was die er de oorzaak van was dat de Vlaamse kunst en cultuur niet aan bod kwamen, maar wel het in Duitsland heersende verschil in opvattingen.

In het Belgisch Huis had ik diverse tentoonstellingen ingericht en bij de vernissages had ik nooit nagelaten steeds op een of andere grote naam uit het verleden te wijzen. De verleiding was groot om te pronken met namen als Claus Sluter, Van Eyck, Rubens, Bruegel, Van Dyck, Masereel, Ensor, Permeke en te wijzen op de continue lijn in de ontwikkeling van onze kunst. Tot ik op een morgen bezoek ontving van professor Krönig, directeur van het kunsthistorisch seminarie van de Universiteit Keulen. Hij wou mij bedanken voor de inspanningen van het Belgisch Huis om het Duitse publiek te informeren over de actuele kunstontwikkeling in België, maar hij nam tegelijkertijd de gelegenheid te baat om te betreuren dat in België op kunstgebied zo weinig gepubliceerd werd. Terzelfder tijd feliciteerde hij de cultureel attaché voor de prachtige tentoonstelling met werken van Geerten Gossaert in Brugge, een tentoonstelling waarover ik niet geïnformeerd was. Sedertdien heb ik het in Keulen nooit meer gewaagd over Rubens of Bruegel te spreken. Uit de ontmoeting heb ik conclusies getrokken voor mijn activiteiten in Duitsland, maar vooraf meen ik toch mijn eerste pogingen voor de vertaling van Vlaamse auteurs te moeten beschrijven.

In België had ik kritiek gelezen over het vertaalwerk van Hermanowski; kritiek die erop neerkwam dat deze vertaler een eenzijdig beeld gaf van de literatuur in ons land. Toen ik deze vertaler leerde kennen was ik ervan overtuigd dat de aanwezigheid van goede vertalingen voldoende zou zijn geweest om de verspreiding van de Vlaamse literatuur in de BRD te stimuleren. Spoedig moest ik echter ervaren dat de uitgave van vertaald werk misschien wel voor het geringste deel afhangt van de vertaling zelf. Mede echter door de weigering van Vlaanderen om verder te bouwen op hetgeen Hermanowski reeds verwezenlijkt had én door de polemiek die tegen zijn werking ontwikkeld werd, trok hij zich uit de vertaalactiviteiten terug. Het praktische gevolg daarvan was dat op weinige uitzonderingen na, geen werken meer uit de Vlaamse literatuur bij Duitse

uitgevers ondergebracht werden. Mijns inziens werd hier door te geringe kennis van de Duitse uitgeverwereld onnodig een Belgische houding plompweg zonder nuances getransplanteerd naar de Bondsrepubliek. Men kan zich afvragen wat het resultaat ware geweest, als men Hermanowski gesubsidieerd én geleid had. Is het ook niet typisch dat Claus' "Verdriet van België" uitgegeven werd onder de titel "Der Kummer von Flandern"?

Deze twee voorbeelden mogen duidelijk maken, dat het noodzakelijk is de gemeenschap waarin men wil werken te kennen, vooraleer een activiteit wordt begonnen. In de mate van het mogelijke moet gebruik gemaakt worden van de werkracht van buitenlanders, geïnteresseerd in onze cultuur. Niet alleen de genoemde sectoren literatuur en beeldende kunst maar ook thema's als het typisch Vlaamse volksleven, de ontwikkeling van de Vlaamse Beweging tot deelstaat, en de verhouding tussen de beide Belgische gemeenschappen sorteren interesse bij het Duitse publiek.

Wat betreft de Vlaams-Duitse culturele uitwisseling valt het volgende te vermelden.

Op cultureel gebied voert de ambassade uit wat de gemeenschappen - vooral in het kader van het cultureel akkoord - voorstellen. In het Cultureel Instituut Belgisch Huis wordt een cultureel programma doorgevoerd dat zich vooral concentreert op beeldende kunst en kamermuziek met hier en daar een literair element. Wat de promotie van het Nederlands betreft, is te vermelden een jarenlange samenwerking tussen de Nederlandse en Belgische culturele afdelingen met het oog op de bevordering van het onderwijs van het Nederlands aan universiteiten, secundaire scholen en volkshogescholen. Ter zake zijn te vermelden de inrichting van een tweejaarlijkse docentenconferentie voor het Duitse taalgebied, de invoering van het Duits certificaat Nederlands en het tweejaarlijkse treffen van de Duitse leraren Nederlands in Vlaanderen of Nederland. Met de vier professoraten (Keulen, Münster, Berlijn, Oldenburg) en de 22 docentschappen Nederlands in de Bondsrepubliek Duitsland, bestaat een regelmatige samenwerking.

De deelstaat Noordrijn-Westfalen levert een belangrijke bijdrage door de unilaterale inrichting van een gastprofessoraat waarbij semestrieel, alternatief een francofone en een Vlaamse universiteitsprofessor uitgenodigd wordt voor een driemaandelijkse cursus over een wetenschappelijk onderwerp.

De bibliotheek van het Belgisch Huis biedt aan studenten, journalisten en algemeen geïnteresseerden informatie over het culturele leven in België. Zij heeft reeds verschillende doctorandi geholpen bij het voorbereiden van hun thesis. De bibliotheek bezit eveneens een uitlendendienst voor videomateriaal. Het Belgisch Huis wordt echter bij het verwerven van boek en band slechts zeer sporadisch geholpen door Belgische instanties.

De belangstelling voor de Nederlandse taal is in grote mate afhankelijk van het bestaande culturele patrimonium en van de culturele prestaties van een gemeenschap. Cultuur is hier zeer breed opgevat en omvat zowel kunst, onderwijs, wetenschap, technologie, politiek

en sociale zaken. Patrimonium en prestaties staan voor verleden en heden. Op dit gebied hebben België en zeker Vlaanderen zeer veel te bieden; een rijk patrimonium en een interessante moderne ontwikkeling.

Het ontbreekt echter bijna volledig aan informatie ter zake. Over actuele culturele prestaties - cultuur steeds in haar ruime betekenis - wordt aan ambassades geen bruikbaar materiaal ter beschikking gesteld. Evenmin worden hierover aan buitenlandse journalisten in België inlichtingen verstrekt. Het gevolg daarvan is dat wij volledig overgeleverd zijn aan buitenlandse berichtgeving die, ex natura rerum, meer belangstelling vertoont voor negatieve nieuwselementen.

Onder bruikbaar materiaal versta ik, bij geplande projecten als tentoonstellingen, concerten, theateropvoeringen, congressen en folkloristische manifestaties, een zo mogelijk drie maanden vooraf te verschijnen bondige beschrijving van opvattingen, bedoeling, deelnemersveld en praktische gegevens. Voor niet-voorzien gebeurtenissen moet getracht worden daarover zo vlug en volledig mogelijk te informeren.

De belangstelling van een buitenlander voor taal en literatuur van een land, hangt onverbreekbaar samen met het algemene imago van dat land in het buitenland. Men kan zich afvragen of hier geen plaats is voor een op te richten culturele voorlichtingsdienst die al deze positieve elementen bij de meest uiteenlopende gremia en organisaties gaat verzamelen en tot bruikbaar periodiek informatie-materiaal zou kunnen verwerken. Met de voorhanden zijnde nieuwe technische mogelijkheden, een minimum aan coöperatie en coördinatie van de mediasystemen én de financiële steun van de geïnteresseerde gemeenschappen, moet dit een haalbaar project zijn.

Veel moeite kan gespaard worden én goede resultaten bereikt worden, indien daarbij de actieve medewerking van het vreemde publiek gestimuleerd wordt. Hiervoor schijnt het inrichten van een "prijs" een uitstekend middel. Het is in de opvoeding een algemeen aanvaard principe dat een "beloning" efficiënter kan zijn dan een berisping. De "beloning" voor buitenlandse belangstelling hoeft ook niet steeds een geldprijs te zijn, maar kan ook in natura uitgereikt worden als daaruit maar voldoende blijkt dat we de buitenlandse belangstelling opgemerkt hebben en appreciëren. Het psychologisch effect van die prijzen, die ook door sponsors ter beschikking gesteld kunnen worden, is dikwijls veel groter dan de financiële implicatie ervan. Ook hier zijn de mogelijkheden legio. Zij kunnen zich ook richten tot bepaalde lagen van de bevolking en verschillende media beroeren. Zo kan men denken aan een prijs voor het beste opstel, de beste film, de beste video, de beste foto; een prijs voor een werk in de vreemde taal over een Nederlands wetenschappelijk onderwerp (Eugène Baie-prijs), of een prijs voor de beste bijdrage in een vreemd dagblad of periodiek.

Een tweede middel om de buitenlandse belangstelling voor onze cultuur te stimuleren, bestaat in het aanmoedigen van de reis- en informatielust van onze oosterburen. Duitsers reizen veel en bereiden die reis meestal zeer goed voor (lectuur, voordracht, film of video).

Het is wenselijk en nuttig dat zij daarbij vanuit België en Nederland geholpen worden, onder andere door het opstellen van een soort modelreis. De moeilijkheid bestaat erin dat men een tot in details geïnformeerde persoon of instelling dient te vinden die een globaal overzicht kan geven én terzelfder tijd over een politiek "Fingerspitzengefühl" beschikt om uit de overvloed van gegevens een bruikbaar concept samen te stellen. Ook hier kan het aantal thema's tot in het oneindige ontwikkeld worden. Enkele voorbeelden naast het hiervoor genoemde thema zijn het theater in Vlaanderen, het religieuze leven in Vlaanderen, het muzikale leven, het Vlaamse volksleven en de bestrijding van de werkeloosheid.

De belangstelling voor taal en literatuur dient ondersteund te worden door informatie over alle aspecten van het culturele leven van onze maatschappij waaruit kan blijken dat het Nederlandse taalgebied in België een onvervangbare bijdrage levert tot de ontwikkeling van het Europese kunst- en geestesleven in het algemeen en het literaire leven in het bijzonder.

Daarnaast dient, waar mogelijk, actief deelgenomen te worden aan initiatieven die van den vreemde uitgaan en die een "Belgisch" thema of onderwerp hebben. Voorbeelden van dergelijke gelukte coöperaties zijn de tentoonstellingen en colloquia over het thema "Rijn en Maas 800-1400" waarvan het initiatief in 1970 en de drijvende kracht uitgingen van de musea van de stad Keulen en waarvan de resultaten tot op heden voelbaar zijn; het initiatief van de universiteiten van Keulen en Bonn voor het colloquium en de tentoonstelling "Woord en Beeld"; boek en grafiek in de Nederlanden van de 16e en de 17e eeuw én een tentoonstelling door het Keulse stadsarchief over de historische betrekkingen tussen ons land en de stad Keulen.

Dit is slechts een greep uit de vele voorstellen die regelmatig bij de ambassade ingediend worden. De response uit ons land is echter gering.

Misschien mag ik hier sluiten met een citaat uit het Mattheus-evangelie (9,37-38): "De oogst is wel groot, maar arbeiders zijn er weinig. Vraagt daarom de heer van de oogst arbeiders te sturen om te oogsten".

3.2.2 *Wat te doen aan de taalbarrière?* - G. Strasser

De discussies rond het rapport "Cultuur zonder grenzen" van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid hebben duidelijk gemaakt, dat de Nederlandse en Vlaamse internationale culturele betrekkingen zich ten opzichte van andere landen in een achterstandssituatie bevinden. We zitten echter ook in een achterstandssituatie met betrekking tot het nadenken over onze internationale culturele betrekkingen. Dat nadenken is eigenlijk pas de laatste twee jaar een beetje op gang gekomen. We hebben ons in Nederland en Vlaanderen weinig bezig gehouden met de vraag wat onze taal, onze cultuur en onze aanwezigheid in de wereld en in Europa zouden moeten inhouden.

In een land als Frankrijk verschijnen regelmatig artikelen, boeken en doorwrochte ministeriële stukken over het internationale cultuurbeleid. Elk jaar vinden er verschillende kamerdebatten plaats betreffende dit onderwerp.

Een van de gevolgen van ons tekort aan reflectie is dat we er te weinig bij stilstaan, dat in ons internationaal cultureel verkeer de taalbarrière de grootste hinderpaal is. Met andere woorden, als het gaat over muziek en beeldende kunsten, is die taalbarrière grotendeels afwezig. Dat geldt echter niet voor onze literatuur, voor ons toneel en onze film of voor onze wetenschappelijke publikaties, voorzover die in het Nederlands zijn geschreven. Om over de taalbarrière heen te springen, zouden wij in het internationale culturele verkeer extra aandacht moeten besteden aan taalgebonden activiteiten. Met andere woorden er zou prioriteit moeten worden gegeven aan het overwinnen van de taalbarrière.

In Frankrijk blijkt dat we op het terrein van de literatuur duidelijk een achterstand hebben in vergelijking met de andere buurculturen rondom Frankrijk (Duitsland, Italië, Spanje, Groot-Brittannië). Maar wat veel erger is, is dat die achterstand er ook is in vergelijking met niet-buurlanden van Frankrijk, zoals de Scandinavische landen, Tsjechoslowakije, Portugal en Polen.

Naast deze negatieve gegevens is er echter ook enige reden voor optimisme. Op het ogenblik zijn er 13 universiteiten in Frankrijk waar Nederlands gegeven wordt.

Wat eigenlijk veel interessanter is dan deze cijfers, is het feit dat overal waar Nederlands wordt aangeboden er ook onmiddellijk een vraag ontstaat. Het is evenwel een latente vraag; een vraag die pas naar voren komt wanneer er aanbod is. Misschien is dit wel een constatering die verder reikt dan alleen de Franse situatie. Zo kan er ook in alle bescheidenheid gezegd worden dat er een duidelijke stijging is in de interesse voor onze taal. Dit is niet in de laatste plaats te danken aan de economische invloed van het Nederlandstalige gebied. Mogelijk heeft ook deze constatering een wijdere strekking. Verder kan enig optimisme worden geput uit een bescheiden verbetering van de situatie van de Nederlandstalige literatuur. De Franse vertaling van "Het Verdriet van België" van Hugo Claus heeft in Frankrijk de ogen geopend voor het feit dat er een Nederlandstalige literatuur bestaat. Vertalingen uit het Nederlands nemen van jaar tot jaar toe. Tegenwoordig worden literaire werken in het Frans vertaald, die niet eerder in het Engels zijn vertaald, zodat niet systematisch de omweg via het Engels moet worden bewandeld. Maar nogmaals, vergeleken met andere (ook kleinere) Europese taalgebieden, bevindt de Nederlandse literatuur zich in Frankrijk nog steeds in een achterstandssituatie.

Naar mijn mening is de tijd aangebroken voor een actief en meer creatief beleid ten behoeve van taalgebonden culturele activiteiten in het buitenland. En een creatief beleid hoeft niet altijd meer geld te kosten, hoezeer we ook in financieel opzicht achterblijven bij de ons omringende landen. Daarom zou ik hier gaarne een aantal suggesties

willen doen die Nederland en Vlaanderen weinig of geen geld kosten, maar die voor onze taalgebonden, culturele activiteiten van nut zouden kunnen zijn.

- Nederlandse en Vlaamse uitgevers geven veel vertaalde boeken uit. Zouden onze uitgevers in hun onderhandelingen met buitenlandse collega's niet kunnen bedingen, dat ook eens een Nederlandstalig boek uit hun fonds door hun buitenlandse collega wordt uitgebracht? Met andere woorden, zouden onze uitgevers naast hun import-functie niet tegelijk ook een export-functie kunnen ontwikkelen?
- Het vrije verkeer van geestesgoederen wordt, met name ook binnen de Europese Gemeenschap, gehinderd door de taalbarrière. Zou het derhalve geen taak van de E.G. zijn, om dat vrije verkeer mogelijk te maken en te stimuleren door een groot vertaalfonds op te zetten? Onze regeringen en parlementariërs zouden een dergelijke gedachte naar voren kunnen brengen.
- Door afslankingen in het onderwijs zijn thans - in ieder geval in Nederland - verschillende neerlandici en romanisten met wachtgeld of VUT, terwijl zij zich graag nog verdienstelijk zouden willen maken. Zou het niet mogelijk zijn om enkele van deze "wachtgelders" (die dus reeds in het bezit van een "salaris" zijn) te recruteren om in Frankrijk Nederlands te doceren aan een universiteit of voor het opzetten van een buitenschoolse cursus? In miljoencentra als Lyon en Marseille wordt nog op geen enkele wijze Nederlands onderwezen, terwijl de vraag ernaar wel bestaat. Zou de Nederlandse Taalunie een dergelijk plan niet kunnen steunen, onder andere door een kleine aanvullende pensioenvoorziening voor de betrokkenen? Er hebben zich al meerderen aangemeld!
- Samenwerking tussen Nederland en Vlaanderen met betrekking tot buitenschoolse cursussen Nederlands ontbreekt totaal. In Parijs zijn het Institut Néerlandais en de Belgische Ambassade in dit opzicht elkaars concurrenten. Wordt het geen tijd om de handen ineen te slaan? En zou een eventuele samenwerking niet verder moeten gaan dan alleen het taalonderwijs? Voor Fransen is in cultureel opzicht het onderscheid tussen Nederland en Vlaanderen praktisch niet te herkennen en werkt het alleen misverstanden in de hand (twee talen!). Is het geen tijd dat we ons, waar enigszins mogelijk, gezamenlijk presenteren?

Tot slot nog één opmerking die me van het hart moet. Komend uit het buitenland is het opvallend hoezeer onze taal in eigen huis onder druk staat. Ons cultuurgebied wordt op vele punten overstroomd met buitenlandse talen. Ik doe een greep: TV-programma's (weinig eigen producties), films, boeken, popmuziek, graffiti, technische en commerciële terminologie enz. Er zijn verschillende levensgebieden waar het Nederlands praktisch reeds uit is verbannen. Is het niet enigszins lachwekkend om in het buitenland een taal te willen bevorderen, die we in eigen huis bezig zijn kwijt te raken?

3.2.3 Gullit en Van Gogh: de harde G's in Italië - Th.J. Meijer

In Italië bestaan nogal wat misverstanden over de Nederlandse taal. Het bestaan van een eigen Nederlandse taal is voor de Italiaan niet op voorhand duidelijk. Men veronderstelt dat wij Engels of Duits spreken; anderen houden het op een van de Scandinavische talen of - meer in de goede richting - op Belgisch. Het onderscheid tussen Nederlands en Vlaams is al even verwarrend als het onderscheid tussen Holland (Olanda) en Nederland (Paesi Bassi-Nederlanden). Toegegeven, de situatie is wat gecompliceerd en de benamingen zijn wat misleidend. Het is bovendien zo dat dit soort misverstanden zich ook elders voordoen. Toch heb ik de indruk dat in Italië het onbegrip groter of hardnekkiger is dan elders. Om een voorbeeld te geven: vorig jaar verscheen een boekwerk van de Italiaanse neerlandicus Riccardo Rizza, verbonden aan de universiteit van Pisa, getiteld "La lingua e la letteratura Nederlandse in Italia". Het overigens voortreffelijke boekje is door de uitgever voorzien van een begeleidende tekst op de achterzijde waarvan de eerste volzin in vertaling luidt: "Het Nederlands, alhoewel een taal die gesproken wordt door ongeveer twintigduizend personen, is tot op heden een 'onbekende zaak' in Italië". De zelffout - drie nullietjes te weinig - is een aardig bewijs voor de stelling van de uitgever. Afgezien van het verschijnsel dat de Nederlander zich in het buitenland bij voorkeur van "vreemde" talen bedient, zou ik de verklaring voor dit Italiaanse onbegrip willen zoeken in het zelfgenoegzame karakter van de Italiaanse maatschappij en in de mate van taalbewustheid van de Italianen.

Met de kennis van buitenlandse talen in het algemeen is het in Italië droevig gesteld. Het onderwijs daarin op de middelbare school is zeer gebrekkig. Het spreken van de moderne talen wordt nauwelijks bevorderd. Men had tot voor kort deze kennis ook niet echt nodig, althans de behoefte daartoe ontbrak. De Italiaan bleef bij voorkeur in eigen land terwijl anderzijds de vreemdeling toch wel naar Italië bleef komen en zich daar klaarblijkelijk op de een of andere wijze verstaanbaar kon maken. In Italië bestaat een hardnekkige traditie om alle gesproken tekst in films en op de televisie na te synchroniseren, tot en met het journaal toe. Vele Italianen leven dan ook in de heilige veronderstelling dat regeringsleiders als Reagan en Gorbatsjov redelijk Italiaans spreken, als zij al op de gedachte komen dat dergelijke lieden zich van een andere taal zouden bedienen.

Toch schijnt er de laatste tijd enige verandering op te treden in de Italiaanse eenkennigheid. Deze verandering vindt vooral haar oorsprong in economische omstandigheden, zoals de sterke groei van industrie en handel. De daarmee samenhangende welvaart bevordert bovendien het zogeheten "uitgaande toerisme" vanuit Italië. Kortom, de Italiaan ontdekt het buitenland en tegelijkertijd wordt hij zich bewust van zijn achterstand op het punt van de moderne talen. Zo valt het op dat de buitenlandse scholen die in Italië vanouds op ruime schaal aanwezig zijn, nu in toenemende mate bezocht worden door Italiaanse leerlingen. De vraag naar aanvullend talenonderwijs is groot. De gevestigde instituten zoals het "Goethe-instituut", worden geconfronteerd met sterk groeiende aantallen cursisten. Nieuwe instituten rijzen, naar de advertenties te oordelen, als paddestoelen

uit de grond. Om in markttermen te spreken: er is sprake van een achtergebleven maar thans sterk in opkomst zijnde vraag.

Op grond van enige recente ervaringen neem ik aan dat dit ook geldt voor de Nederlandse taal in Italië. Deze ervaringen berusten voornamelijk op twee experimentele pogingen die sinds kort worden ondernomen om aan Italianen buitenschools onderricht in de Nederlandse taal te geven. Nederlandse taal wordt in Italië - zoals elders - in drie vormen gegeven, te weten:

1. in de vorm van aanvullend onderwijs aan Nederlandstalige kinderen. Dit zijn kinderen van ouders die meestal tijdelijk in Italië verblijven, danwel afkomstig zijn uit gezinnen van gemengd Nederlands-Italiaanse samenstelling;
2. universitair onderwijs, en
3. buitenschools onderricht, waaraan door voornamelijk volwassen Italianen wordt deelgenomen.

De eerste vorm doet zich voor in Rome en Milaan, dat wil zeggen in de centra waar zich een zekere concentratie van Nederlanders bevindt. Deze vorm is hier minder van belang, voorzover het hier Nederlandstalige kinderen betreft. Wel interessant is de groep kinderen van gemengd Nederlands-Italiaanse gezinnen. Juist onder deze groep loopt thans een sociologisch onderzoek, waarvan de resultaten over een maand op het Nederlands Instituut te Rome zullen worden gepresenteerd.

Universitair onderwijs in de Nederlandse taal wordt op tien Italiaanse universiteiten aangeboden, maar de vormen waarin dit geschiedt lopen nogal uiteen. Slechts aan de universiteiten van Napels, Padua en Rome geldt het Nederlands thans als autonoom hoofdvak. In een aantal gevallen fungeert het als onderdeel van de germanistiek. Uitbreiding of bevestiging, zelfs van eenmaal verworven posities, is binnen de universitaire kaders van het moment niet eenvoudig. Het aantal studenten dat Nederlands kiest als bijvak vertoont een neiging tot stijgen. Door sommige docenten wordt bewust ontraden het Nederlands als hoofdvak te kiezen, gelet op de geringe kansen op de arbeidsmarkt. Er is een duidelijke wisselwerking tussen enerzijds de taal- en letterkundige en anderzijds de algemenere cultuurhistorische belangstelling voor Nederland. Studenten in Napels hebben bij voorbeeld enthousiast ingetekend op de video-cursus "Steden en hun verleden" en in Rome is er een opvallende en hartverwarmende belangstelling van de studenten voor de activiteiten welke door of in samenwerking met het Nederlands Instituut worden georganiseerd. Film is daarbij een uitstekend medium. De combinatie van gesproken Nederlandse tekst met Italiaanse ondertiteling maakte afgelopen zomer de Nederlandse filmweken in Rome en Perugia zeer populair onder de studenten.

Het onderwijs aan Italiaanse volwassenen vindt thans op enigszins geïnstitutionaliseerde wijze plaats in Rome en Bologna. In Rome wordt als nevenactiviteit van de Werkgroep Nederlands (die zich belast met het onderwijs in het Nederlands aan de schooljeugd) sinds 1982 les gegeven door een neerlandicus. In het eerste jaar werd les gegeven aan drie studenten, dit jaar zijn er ongeveer 25.

Geen geweldige aantallen, maar wel een duidelijke groei. Dit zelfde verschijnsel doet zich voor in Bologna. Hier dreigde het officiële onderwijs aan de universiteit te verdwijnen en hebben enkele uit Nederland afkomstige studenten gepoogd hiervoor vervanging te bieden. Aan het rapport dat mij zeer onlangs door een der betrokkenen ter hand werd gesteld ontleen ik het volgende.

In maart 1987 werd door middel van enkele affiches bekendheid gegeven aan de mogelijkheid om Nederlandse lessen te volgen: *Imparare l'Olandese* met mooie afbeeldingen en lokroepen als "per Rembrandt", "per Amsterdam" en "per i Fiamminghi". Er was onverwacht veel belangstelling. Inmiddels is het cursusjaar 1988-1989 van start gegaan. De inschrijvingen stelden niet teleur en blijven rond de 50 mensen trekken. De opsteller van dit Rapport, Charles van Leeuwen, somt in zijn slotparagraaf een aantal factoren op die tot het welslagen van het initiatief in Bologna hebben bijgedragen, zoals: de bereidwilligheid van het Collegio dei Fiamminghi de cursussen Nederlands te bevorderen en te huisvesten, de afwezigheid van een al te nadrukkelijke scheiding tussen universitair en extra-universitair onderwijs, de aanwezigheid daardoor van bevriende hoogleraren alsmede de over het algemeen hoge vlucht van Bolognese ERASMUS-perspectieven dank zij de vele internationale ontmoetingen in het kader van het negende eeuwfeest van de universiteit aldaar. De belangstelling van studenten die in het kader van een Erasmus- of ander uitwisselingsproject naar Nederland of België willen komen is van groot belang. Het is een motief dat ook door de Romeinse studenten wordt gebruikt, naast de andere, vanouds bekende motieven zoals werkgelegenheid, handel, toerisme en bestaande of gewenste familiebanden.

In Italië begint Nederland eindelijk een herkenbare plaats op de kaart te krijgen. Daar zijn nogal uiteenlopende verklaringen voor aan te dragen: de toegenomen reislust van de Italianen, economische ontwikkelingen, wetenschappelijke samenwerking, voetbalsterren als Gullit en kunstenaars als de schilder met zijn onuitsprekelijke naam, Vincent van Gogh. Er bestaat een verband tussen de belangstelling voor een taal en de aandacht die het land trekt waarin deze taal wordt gesproken. Het trekken van aandacht kan op verschillende manieren tot stand komen. Hier kunnen de harde G's van het geld der economen en de zachte G's van de geest en de cultuur, elkaar heel goed aanvullen. Deze samenhang en wisselwerking, kan men op grond van enkele heel bescheiden opgezette experimenten duidelijk vaststellen. Op basis van dezelfde experimenten moet men tenslotte beseffen dat het geven van de cursussen Nederlands een aantal voorzieningen vraagt die van structurele aard zijn. Voor blijvend succes en verdere uitbouw moeten de docenten en cursisten kunnen terugvallen op een structuur in de vorm van een instituut met lokalen, bibliotheek en vooral niet te vergeten een secretariaat. Waar de middelen ontbreken voor een eigen voorziening zou men desnoods kunnen proberen aansluiting te vinden bij instituten van andere landen die wel over dit soort voorzieningen beschikken. Ook in dit opzicht zou Europese samenwerking mogelijk moeten zijn.

3.3 Groep 3

3.3.1 Taal of letteren; welke keuze? - H. Suykerbuyk

Sinds de Taalunie operationeel is, heeft men ter zake taal en letteren - beperkt door de middelen - een "en/en" beleid gevoerd. Men wil veel doen voor de taal én voor de letteren. Staande voor de hoge opdracht een taal in al haar aspecten voorwerp van één beleid te maken en daardoor te versterken, kan de vraag worden gesteld of er geen keuze moet worden gemaakt tussen taal en letteren. Zijn er geen redenen om aan het ene prioriteit te geven boven het andere? De taal is een instrument van maatschappelijk verkeer; de letteren zijn een in woordgebruik uitgedrukte cultuurhefboom.

De moeilijkheid is dat taal en letteren in elkaar vloeien; de taal als instrument voor maatschappelijk verkeer, is ook een cultuurinstrument. De letteren hebben zonder twijfel een maatschappelijke functie. Toch zijn er redenen om de taal en letteren beleidsmatig meer van elkaar te scheiden dan thans het geval is. Er zijn redenen van politiek opportunistische aard om het accent meer op de taal te leggen.

De instrumenten van een taal zijn de media, het boek, de terminologie, de taalkennis, de rechten van de ene taal ten opzichte van de andere, enz. Daarmee zit men op het brede terrein van het maatschappelijk handelen binnen de grote Nederlandse taalgemeenschap. Opportunisme is een platvloers woord, maar zou - vanuit het verlangen de Taalunie meer bekendheid te geven - enig opportunisme niet toegelaten zijn? Kennelijk is het Comité van Ministers van de Nederlandse Taalunie nadien tot het inzicht gekomen dat de kennis en belangstelling voor de Taalunie toch wel beter konden, want de destijds opgerichte werkgroep "Imago Taalunie" werd opnieuw opgestart. De taal als woordexpressie kent zware aanvallen. De beeldcultuur rukt op en verdringt al wat woordcultuur is, ook in ons Nederlandse taalgebied. De Benelux-landen hebben dit reeds in 1980 onderkend en de Interparlementaire Beneluxraad heeft een ernstig onderzoek ingesteld om deze evolutie te bestuderen en een voorstel te doen om in dat medialandschap de eigen taal als communicatiemiddel niet te zien ondergaan. Men is echter niet tot een formeel besluit gekomen.

Het ligt binnen de mogelijkheden van het Taalunieverdrag ter zake op te treden. Het is een delicate aangelegenheid, want zorg om de eigenheid wordt al vlug protectionisme genoemd. De beeldcultuur leidt echter, aldus de Amerikaanse mediasocioloog Neil Postman, tot onnozele klets-cultuur.

De zorg om de Nederlandse taal moet erop gericht zijn het Nederlands maatschappelijk-administratief zijn plaats te geven in de Europese instellingen, want in de EEG staat het Nederlands nog steeds onder druk.

Het boek is het eerste en nog steeds belangrijkste medium voor het woordgebruik. Zorg voor het boek behelst dan ook de zorg voor een billijke vergoeding. Vandaar de wens van de Taalunie te komen tot een vaste boekenprijs. De juridische grenzen van de Taalunie

zorgen er echter wel voor dat de economische aspecten van het boek niet in eigen schoot kunnen worden opgelost. Hetzelfde geldt voor het probleem van een aangepaste BTW-regeling en het leenrecht. De specifieke rol van de Taalunie ter zake zal dan ook bestaan uit het concerner en coördineren, bezigheden die weliswaar meer frustratie dan resultaten opleveren, maar noodzakelijk zijn.

Het Certificaat Nederlands is één van de belangrijkste verwezenlijkingen binnen de Taalunie. De resultaten liegen er niet om. De kring van dit Certificaat zal echter pas rond zijn als het de student een bepaalde status verschaft. Die status kan ertoe leiden dat bij voorbeeld in het basisonderwijs het Certificaat een civiel effect zou krijgen. De Nederlandstalige gemeenschap in België heeft nog niet de constitutionele bevoegdheid om ter zake samen met Nederland tot een gezamenlijke regeling te komen. Vanaf 1 januari 1989 zou dit normalerwijze wel zo kunnen zijn.

Terecht wordt gesteld dat er een ontwikkeling aan de gang is, waarbij meer en meer mensen voor hun dagelijks brood het communicatiemiddel van de taal broodnodig hebben. De taal is voor de meesten veel vaker het dagelijks instrument dan de hamer of de ploeg. Reden te meer daarom voor de Taalunie om binnen het Nederlandstalige gebied initiatieven te ontplooiën. Alleen dan komen we tot een samenleving die de binding via het woord meer nodig heeft dan voorheen; "De Taal is gans het Volk, anno 1990".

3.3.2 De ekster en de Vlaamse gaai - A. Nuis

De taal is het hart van onze cultuur. Het hart is echter het deel dat het meest binnenin zit en dat het moeilijkst naar buiten is te brengen. Iemand moet al tamelijk veel van ons houden om diepgaand geïnteresseerd te raken in ons hart en de roerselen ervan. Dit gaat ook op voor wat de cultuur betreft. Gelukkige culturele liefdesgeschiedenissen zijn dan ook betrekkelijk zeldzaam. De meeste vreemdelingen die Nederlands leren doen dat omdat ze hier nu eenmaal, om andere dan culturele redenen, terecht gekomen zijn. Wie wel door de Nederlandse cultuur geboeid is geraakt, kan ver komen zonder de taal te kennen of zich zelfs duidelijk van het bestaan ervan bewust te zijn. Er zijn, vrees ik, nogal wat mensen voor wie Nederlanders zich over het algemeen nogal onbeholpen uitdrukken en een raar accent hebben wanneer zij Engels, Duits of Frans spreken. Er schijnen befaamde Rembrandtgeleerden te zijn die geen woord Nederlands kennen. Elders zie je hetzelfde: Andersens maakt deel uit van de wereldcultuur, zijn Deens niet. Het probleem is derhalve dat de Nederlandse culturele identiteit, voorzover die in het buitenland bekend is, tamelijk sterk is, maar dat de taal er een vrijwel onzichtbaar onderdeel van is. Bovendien helpen wij, trots op onze talenkennis, daar over het algemeen dapper aan mee. Het gevaar is dat wij daardoor ons culturele hart zullen verliezen aan Europa. Het uitwissen van de economische grenzen dat ons voor 1992 is aangezegd, zal ook op het culturele vlak gevolgen hebben die maar heel

geleidelijk beginnen door te dringen tot het bewustzijn van de politiek. Een van die gevolgen zal zeker zijn, dat de kleinere talen binnen de Gemeenschap onder toenemende druk zullen komen te staan. Handhaving van hun gelijkwaardigheid kost geld, en zal steeds meer in strijd lijken met de evidenties van de integratie. Ook als de gelijkwaardigheid formeel in stand blijft, kan zij in de praktijk steeds meer worden uitgehold.

Als de Taalunie één naar buiten gerichte taak heeft, dan is dat het tegengaan van dit proces. Duidelijk is dat in dit opzicht de Vlaamse Gemeenschap de leidende partner zal moeten zijn en dat Nederland voorlopig nog achteraan komt, zeker wat de publieke opinie betreft. In Nederland is men zich het probleem nog nauwelijks bewust. Vlaanderen weet uit de recente geschiedenis wat het betekent om overspoeld te worden door een andere taal, welke diepe ingrijpende gevolgen het heeft in de samenleving en voor de mensen zelf, hoe het de mensen scheidt in redzamen en achterblijvers, en hoe het beide groepen afsnijdt van wortels waarvan men de betekenis pas werkelijk gaat voelen als ze beginnen af te sterven. De strijd daartegen is in het zuiden met succes gevoerd.

In Nederland is dat anders. Daar zijn nog steeds veel mensen die nooit goed begrepen hebben waarom de Vlamingen niet gewoon op het Frans zijn overgegaan. Ook bij de discussies rond het opstellen van een Europees politiek programma voor de komende verkiezingen heb ik ook nu weer mensen onbekommerd horen beweren dat taalpolitiek nutteloos is, en dat het voor alle betrokkenen veel beter zou zijn als we in Europa met zijn allen zo snel mogelijk op het Engels zouden overgaan. Zulke opinies komen in de eerste plaats voort uit een gebrek aan voorstellingsvermogen. Het Nederlands heeft binnen de nationale grenzen een zo onaantastbare positie dat men zich niet echt kan voorstellen dat het kapot kan. Daarom praat men er zo makkelijk over. Een frontale aanval op de taal zou het land echter meteen in de oranje-brand doen vliegen, omdat ook de Nederlanders nationalistisch zijn. Maar de aanval is niet frontaal, en het is de geleidelijkheid ervan waar Nederland kwetsbaar voor is door zijn houding van schijnbare onverschilligheid tegenover de taal en zijn ijver om zich terwille van handel en lieve vrede het koeterwaals van alle Heren landen eigen te maken. Die houding is trouwens al heel oud, en er zit ook meer achter dan alleen gebrek aan fantasie. Het is een zwakheid die wellicht de directe keerzijde is van juist de sterkste kanten van onze cultuur. Ik wil daar graag wat nader op ingaan.

In "De sneeuwpoppen van 1511" over de stadscultuur van Brussel in de late middeleeuwen schetst Herman Pleij een beeld van de ongebreidelde zucht tot adapteren en annexeren die het culturele wezenskenmerk was van de burgerij, een nieuwe maatschappelijke groepering. Ze haalden alles bij de boeren, de priesters, de adel en mengden het tot iets heel eigens. Hetzelfde is veel waarnemers opgevallen aan de burgerlijke Republiek in haar glanstijd; men voer de wereld rond en bracht letterlijk en figuurlijk alles mee wat glinsterde. Men sleepte het Holland in en maakte er daar iets heel eigens van. Vergeleken

bij de grotere omringende landen was het gemengde in belangrijke mate het onderscheidend eigene. Ook nu nog wordt het Nederlandse culturele klimaat gekenmerkt door nieuwsgierigheid en openheid naar vele kanten, als tegenhanger van een huiskamerachtige beslotenheid. Grotere cultuurnaties zijn als planeten met een grote massa, zodat je er binnen wel veel beleven kunt maar met moeite de sprong naar een volgende planeet maakt. Vanuit Nederland met zijn kleine massa kom je veel makkelijker op de andere planeten en overal pikken we een kraaltje of een spiegelkje mee. Een ekstercultuur, heb ik het wel eens genoemd; Pleij maakt weer eens duidelijk hoezeer dat eksterkarakter samenhangt met het burgerlijke karakter van de Nederlandse cultuur. Ook suggereert zijn boek dat, ondanks de lange gescheiden geschiedenis, de beide Nederlanden in dit opzicht misschien niet zoveel van elkaar verschillen als het op het eerste gezicht lijkt. De Vlaamse gaai, bedacht ik onlangs, ziet er weliswaar anders uit dan de ekster, maar gaai en ekster zijn toch sterk verwante vogels.

Deze eigenschappen van de Nederlandse cultuur kunnen niet zonder gevolgen blijven voor het buitenlandse cultuurbeleid. Voor ons heeft cultuur blijkbaar met handel gemeen dat we ze in de eerste plaats associëren met het vrije verkeer van mensen en goederen. Erfgoed en identiteit, tot uw dienst, maar we willen niet worden vastgeprikt op onze plek als dansende boer bij Bruegel of schutter op de Nachtwacht. Daarom moeten we ook niet proberen onze cultuur te presenteren op de martiale en glorieus manier die de Fransen zo goed ligt.

We zouden er goed aan doen het open karakter tot ons culturele handelsmerk te maken, en de wereld uit te nodigen in ons gastvrije Huis voor de Internationale Cultuur. Onze steden, ons historische binnenhuis, zijn er het perfecte decor voor. Het Holland Festival zou zich kunnen uitbreiden tot een permanent festival van de Nederlanden, een rijk geschakeerd cultureel avontuur waar ook op de buitenlandse posten gezamenlijk mee te pronken valt. Het zou een mooi tegenwicht vormen tegen het alom groeiende cultuurnationalisme en het zou toch goed zijn voor onze cultuur en wie weet voor onze handel. Ook een Engelstalig tijdschrift als culturele uitstalkast horen we samen te doen.

Welke rol speelt de taal hierbij? Het Nederlands is misschien het belangrijkste bindmiddel geweest om al die in het buitenland bijeengeëksteerde overvloed toch tot iets eigens te maken. Haal je de taal weg, dan wordt die rijkdom een toevallige, structuurloze puinhoop. In de taal en de letteren zijn wij onder ons, in het hart van het binnenhuis, temidden van de woelige wereld. De taal is daarom ook het terrein waar onze onderlinge verschillen het meest gedetailleerd tot uiting komen. Er is Nederlandse literatuur voor Nederlandse lezers, er is Vlaamse literatuur voor Vlaamse lezers, en er is een beperkt aantal auteurs in Noord en Zuid dat zowel voor Nederlanders als voor Vlamingen geschreven blijkt te hebben. Dat is de realiteit op dit moment en dat zal nog wel even zo blijven. Een literatuur is, behalve universeel en van alle tijden, ook altijd de huiskamerconversatie van een volk en er wordt nu eenmaal in de noordelijke huis-

kamer vaak op een andere toon en over andere dingen geconverseerd dan in het zuiden.

Het ziet ernaar uit dat taal en literatuur zo ongeveer het minst geschikt zijn voor een gezamenlijk cultureel optreden naar buiten, veel minder dan muziek, dans, beeldende kunst, toneel en film. Toch zal de Taalunie het lastige karwei moeten aanpakken, want de taal is wel degelijk in gevaar en de Taaluniegans zit niet voor niets op het Capitool, bereid om alarm te slaan en de taal te verdedigen tot de laatste ganzever. Daarbij wil ik tenslotte enkele concrete waarschuwingen uiten.

Martiaal taalchauvinisme is niet op zijn plaats want als de Taalunie die toon zou aanslaan, een toon die in het door de strijd getekende Zuiden wellicht voor de hand ligt, dan haakt het Noorden af; de verlokkingen van de (supranationale) bureaucratie dienen vermeden te worden. De politiek en de ambtenarij moeten van de taal afblijven, en zeker van de letteren; de Nederlandse Taalunie dient niet alles te doen. Nederland en de Vlaamse Gemeenschap houden hun eigen verantwoordelijkheid en moeten die ook waarmaken. Overdracht van de Stichting voor Vertalingen aan de Taalunie bij voorbeeld ligt voor de hand, maar moet niet gepaard gaan met uitschakeling van bijdragen door de Nederlandse respectievelijk Vlaamse overheid ter bevordering van de eigen helft van de halfdoorlaatbare literatuur. De overdracht van de zorg voor taal en letteren mag niet leiden tot een situatie waarin het de nationale overheden geen zorg meer zal zijn.

De Taalunie dient de taal moedig en behoedzaam te verdedigen. Daarbij moet zij zo moedig zijn als een leeuw, maar zo slim als een ekster of een Vlaamse gaai.

3.3.3 Europa en de uitstraling van het Nederlands - W. Kuijpers

De allereerste stappen tot uitbouw van het verenigd Europa konden in de jaren vijftig binnen de herlevende Vlaamse beweging maar op weinig sympathie rekenen. De vrees was groot dat met deze uitbouw binnen België ook het Frans zou oprukken. Nochtans waren er redenen om er anders tegenaan te kijken. Sinds het gedwongen gezamenlijke verblijf van de Belgische en Nederlandse regeringen in Londen tijdens de Duitse bezetting, was het begrip Benelux een politieke realiteit geworden. Het is historisch zelfs niet onredelijk om de Benelux te beschouwen als het grote voorbeeld voor de latere Europese integratie. De Benelux groepeerde de miljoenen Nederlandstaligen voor het eerst sinds 1830 weer in een samenwerkingsverband.

Europa werd economisch verder uitgebouwd in de volgende decennia, maar bepalend was de politiek-militaire ruimte rond de noordelijke Atlantische Oceaan. Daarbinnen waren de Verenigde Staten onbetwistbaar de sterkste mogendheid. Voornamelijk via de druk op populaire cultuuruitingen - vooral op de beeldindustrie - werd de Amerikaanse invloed op ons dagelijks ontspanningsleven buitengewoon sterk. Hoewel dat tot een zekere vervlakking leidde

kwamen er ook waardevolle dingen van over de oceaan. Dat leidde tot vormen van zielige weerstand in Europa. Binnen bepaalde kringen in de Vlaamse Beweging is het gebruikelijk geworden om te fulmineren tegen het Amerikanisme, maar de alternatieven die deze kringen dan voorstellen hebben een uitgesproken muf geurtje.

Ondertussen is Europa ontegenzeggelijk een economisch succes gebleken. In 1992 zal een nieuwe stap gezet worden naar de economische integratie. Europa zal niet langer onder de betweterigheid en opdringerigheid van de Amerikaanse macht kunnen blijven. Een eigen gezicht en een eigen politiek zullen zich aftekenen.

De uitstraling van een cultuur wordt in belangrijke mate gestimuleerd en uitgedragen door economische macht. Wat dat betreft kunnen de Nederlandstaligen niet klagen; Nederland is een dynamische natie en Vlaanderen zal, als gevolg van de Belgische staatsvorming, een fikse stap vooruit zetten. Het gebrek aan taalbewustzijn bij vele Vlamingen en Nederlanders leidt er echter toe dat zelfs binnen de instellingen van de Europese Gemeenschap af en toe voorstellen opduiken om het Nederlands en andere "kleinere" talen uit te schakelen omwille van een belangrijke financiële besparing. Niet elke Nederlandstalige Euro-ambtenaar en politicus ziet voldoende in dat dit niet kan en niet mag. Het feit dat zowel diezelfde Europese Gemeenschap als de veel ruimere Raad van Europa werk maken van de bescherming en ontwikkeling van kleine talen is evenwel hoopgevend. Het is verblijvend dat de Europese Gemeenschappen bereid zijn geld, mensen en middelen vrij te maken voor bijna verdrongen taalgemeenschappen. Dit duidt op een nieuw cultuurbewustzijn. Een cultuurbewustzijn dat zich loshaakt van de politieke en economische staatsbelangen en oog heeft voor de taal van groepen zonder macht: de kleine verdrongen volkeren in de randgebieden van Europa zoals Asturië, Sardinië, Friule, Wales, Schotland en Friesland...

Het Nederlands zal zonder twijfel een dynamische taal blijven in Europa, op voorwaarde echter dat ons onderwijs op peil blijft of weer op peil gebracht wordt. Onze uitstraling zal niet, of slechts zeer gedeeltelijk, in het Nederlands gebeuren. Dat is niet zo erg. Weinigen van ons kennen voldoende Russisch om de Russische klassieken in de oorspronkelijke taal te lezen. In vertaling hebben Dostojewski, Toergenew, Gogol, Gorki en Pasternak evenwel een onvermurwbare bijdrage geleverd tot de Nederlandse cultuur en de wereldcultuur.

Aan de vertaalcultuur zouden Nederland en Vlaanderen meer aandacht moeten besteden. Zij kunnen een belangrijke bijdrage zijn tot het uitdragen van de waarde van onze cultuur naar anderstaligen. De resolutie van het Europees parlement betreffende de kleine talen is na veel moeite aanvaard. Nog altijd zijn vele vertegenwoordigers van het volk begiftigd - of moet ik zeggen vergiftigd - door de oude staatsideologie. Het feit dat vele parlementsleden nog niet supranationaal hebben leren denken en voelen, geeft aan dat ook hun kiezers daar de grootste moeite mee hebben. Vaak zijn het dit soort parlementariërs die ervoor pleiten om Europa te beperken tot twee of drie "grote" talen, of die de staatssoevereiniteit laten prevaleren boven de gemeenschappelijke politiek. Om die geest op te

vangen en te keren hebben we bondgenoten nodig.

De Nederlandse cultuur moet een "solidariteitscultuur" worden. Niet enkel solidair in de zin van het zich staande houden tegenover het imperialisme van de grote talen, maar ook solidair in het erkennen van de rechten van elke taal en cultuur, hoe klein ook. Solidariteit vereist kennis van de ander, maar scheidt ook banden die nodig zijn om tot cultuuruitwisseling te komen.

Culturen leven van ontmoeting. Enkel dan kan er bevruchting zijn. Een cultuur die op zichzelf staat verdort tot statisch voortbestaan, van "leven" is dan geen sprake, enkel van "voortvegeteren". De Nederlandse cultuur zal dat lot niet beschoren zijn dank zij onze vervlochtenheid met andere volkeren. De Europese Gemeenschap is stellig het meest voor de hand liggende kader waarbinnen onze gezamenlijke uitstraling zal kunnen plaatsvinden.

3.4 Groep 4

3.4.1 Inzicht in het taal- en letterenbeleid extra muros: het uitzicht vanuit Londen - Th. Hermans

Ten aanzien van de culturele promotie in het buitenland zijn in België ambtelijke mis- en tegenslagen aan de orde van de dag. Zij treden op door de ver doorgedreven politisering van de ambtenarij, waardoor op allerlei vlakken bureaucrativering, onkunde en incompetentie ontstaan.

Dit is een aspect van de Belgische politieke cultuur dat naar alle waarschijnlijkheid nog ettelijke jaren zal blijven voortbestaan. Dat er zo te zien weinig aan te doen valt, is geen reden om die wantoestand niet openlijk en hartgrondig te betreuren. Wanneer bovendien, door opeenvolgende grondwetsherzieningen, regionalisering en herstructurering van diensten, niemand (zeker niet als je in het buitenland woont) nog goed weet bij welke dienst hij waarvoor terecht kan en de nodige informatie daaromtrent ook op de ambassades ontbreekt, wordt het nóg moeilijker. De nadelen voortvloeiend uit die toestanden zijn er niet minder reëel om, ook wat betreft de uitstraling van de Nederlandse cultuur in het buitenland en het Vlaamse aandeel daarin, dat immers zoveel groter en beter zou kunnen zijn dan het is.

Voor het geval de Nederlanders onder ons menen dat er te lachen of te huilen valt om 'die Belgen toch', wil ik nu graag iets kwijt over *Dutch Heights* en *Dutch Arts*, twee periodieke laagvliegers uit het noorden die aantonen hoe het óók niet moet.

Dutch Arts is een mysterieuze publikatie, afkomstig van ergens een 'Ministry of Cultural Affairs' waarvan alleen vermoed kan worden dat dit het Nederlandse Ministerie van WVC is, want het staat nergens en ook een adres ontbreekt. De eerste aflevering verscheen geheel anoniem. De naam van de hoofdredacteur werd pas onthuld in het derde nummer, dat overigens twee jaar na nummer twee verscheen zonder dat daar enige verklaring voor gegeven werd. Wáár of hóe het blad te krijgen is, gratis of voor geld, blijft een raadsel.

Dutch Heights identificeerde zich wél vanaf het begin, maar weet al evenmin goed of het zichzelf wil verkopen of gratis weggeven. Zowel *Dutch Arts* als *Dutch Heights* hebben problemen met de Vlamingen. *Dutch Arts* houdt Paul van Ostaijen voor een Nederlander. *Dutch Heights* liep zich al van bij het begin te pletten op de aan het Nederlands verwante 'Vlaamse taal', waarna *Dutch Arts*, als om het weer goed te maken, de Nederlandse literatuur overzag in twintig auteursprofielen: 14 Nederlanders en 6 Vlamingen, één voor ieder miljoen stamgenoten. De lezer van *Dutch Arts* die zich daarbij afvraagt wat al die Vlamingen daar doen in dit 'Holland promotion'-blad, moet er vooral niet de commentaren over het 'Vlaams' in de eerste aflevering van *Dutch Heights* op naslaan, want dan lopen zijn hersens een kortsluiting op.

Overigens is het nog maar de vraag of het buitenland en het buitenlandse cultuurbeleid gebaat zijn bij de ongenueanceerde zelfophemeling en hogeborstzetterij waar deze publikaties bol van staan. De redac-

tionele en administratieve onduidelijkheden, het geklungel met de Vlamingen en de propagandistische instelling, zijn voldoende gronden om te besluiten dat het maken van een tijdschrift met culturele informatie voor het buitenland beter niet aan een ambtenarenredactie kan worden overgelaten.

Hoe het op dit gebied al evenmin moet, wordt anderzijds aangetoond door een Vlaams initiatief, het in het Engels en Frans gestelde blad *Articles*, dat een goed jaar geleden het Vlaamse theater- en dansleven in de Engels- en Franssprekende wereld wilde uitdragen. Een lofwaardige gedachte, ware het niet dat het in *Articles* gebezigde Engels van een mensonterende gruwelijkheid was. Dit blad ontvangt financiële steun van het Vlaamse Ministerie. Overheidsgeld dat echter verspild wordt is niet meer beschikbaar voor andere en betere doeleinden. Het is de taak van de subsidiërende overheid, erop toe te zien dat dergelijke tijdschriften de vreemde taal behoorlijk hantieren. Wanneer die overheid dat niet doet en haar geld aan minderwaardige produkten verkwaanselt, is zij nalatig.

Een beproefde procedure om de kwaliteit van vertalingen naar een vreemde taal te beoordelen, is trouwens voorhanden: de Stichting voor Vertalingen beschikt over een uitgebreid netwerk van anderstalige beoordelaars dat zeer bevredigend werkt. De Vlaamse overheid, die de Stichting af en toe mede subsidieert, hoort dat te weten.

In plaats van voornoemde publikaties moet er een deskundig geleid Engelstalig, onafhankelijk, internationaal, informatief en kritisch tijdschrift over de taal, letteren, geschiedenis en cultuur van de Lage Landen komen. Hiermee sluit ik aan bij o.a. de aanbevelingen in het rapport *Cultuur zonder grenzen* (1987) van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, het positieve advies van de Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren op die aanbevelingen (Advies R-1675, 3/12/1987; *Publikatieblad* jg. 1, 6, juli 1988, p. 31), en herhaalde resoluties van de Colloquia Neerlandica van de Internationale Vereniging voor Neerlandistiek (IVN).

Concreet wordt er in bijna al deze uitspraken meteen ook melding gemaakt van het enige jaren geleden gedane voorstel van de Stichting Ons Erfdeel, om een Engelstalig tijdschrift op te richten naar het prijzenswaardige voorbeeld van het blad *Septentrion*.

Indien een tijdschrift als *The Low Countries* er ooit komt, dan zal het ongetwijfeld een 'algemeen cultureel' tijdschrift zijn. Die brede aanpak, ruimer dan alleen 'taal en letteren', is een noodzaak.

Onze grootste vijand in het buitenland heet "Onbekendheid". Die onbekendheid geldt in veel grotere mate voor de Nederlandse taal- en letterkunde dan voor de geschiedenis en kunst van de Lage Landen. In Londen, New York of San Francisco lok je geen studenten met een cursus "The Age of Vondel", maar wel met een cursus "The Age of Rembrandt" of "The Age of Rubens". Hier ligt - ook buiten de universiteit - een potentieel dat aangetrokken en aangemoedigd dient te worden. Dat kan door de Nederlandse literatuur die wij willen uitdragen, in een historisch, maatschappelijk en cultuurhistorisch kader te plaatsen. Op die manier relateren wij het onbekende aan het minder onbekende. De kern van dit multidisciplinaire bouwsel blijft voor ons uiteraard bestaan uit taal en letteren, met als meest

voor de hand liggende invalshoeken de nauwst verwante disciplines: geschiedenis en cultuurgeschiedenis.

Het is overigens verheugend vast te stellen dat uitgerekend het Taalunicoverdrag (1980) voor deze feiten oog heeft gehad. Hoewel in artikel 2 de omschrijving van de begrippen 'taal en letteren' zich beperkt tot precies die twee gebieden, zegt artikel 5, lid f (dat specifiek over het buitenland gaat), dat de Hoge Verdragsluitende Partijen gezamenlijk "het onderwijs in de Nederlandse taal, letteren en cultuurgeschiedenis in het buitenland [zullen] bevorderen of organiseren". Het staat vast dat wij niet alleen wat onderwijs maar ook wat informatieverspreiding en cultuurpromotie in het buitenland betreft, er goed aan doen van die ruimere opstelling uit te gaan. In dit verband wijs ik graag op het initiatief van de IVN, die - allicht omdat zij uit de aard der zaak voeling houdt met de in het buitenland werkzame neerlandici - inmiddels een begin heeft gemaakt met het leggen van contacten met extramurale historici en kunsthistorici. Ook dienen pogingen die sedert jaren aangewend worden om onze literatuur in vertaling aan de buitenlandse man of vrouw te brengen, gecomplementeerd te worden met de vertaling en uitgave van geselecteerde werken van meer cultuurhistorische aard. Daarbij denk ik zowel aan primaire bronnen als aan studies, secundaire werken dus.

Een beleid met betrekking tot dergelijke werken vereist financiële ondersteuning. Omdat de Stichting voor Vertalingen zich per definitie tot letterkundig werk beperkt, behoort het tot de taak van de Taalunie - eventueel in samenwerking met andere instellingen en diensten - te zoeken naar wegen om voor een buitenlands publiek het beeld van de Nederlandse taal en letteren van meer (cultuur)historische diepgang en context te voorzien.

Naast diepgang, is continuïteit in de aanbieding een sleutelbegrip. Voor de Engelssprekende wereld zou een tijdschrift als *The Low Countries* daartoe in aanzienlijke mate bijdragen.

Wat de uitgave van boekwerken betreft, dient gestreefd te worden naar het opzetten van reeksen, die immers een zekere herkenbaarheid tot stand brengen, en in de regel voor een uitgever ook commercieel aantrekkelijker zijn dan een alleenstaand boek. Verder ben ik van oordeel dat consequent de hand moet worden gehouden aan het principe dat dergelijke publikaties in het land van bestemming, dus bij een buitenlandse uitgever, dienen te verschijnen en dat zij bij voorkeur niet al te specialistisch moeten zijn.

Nog niet zo lang geleden werd vanuit de IVN een concreet voorstel aan de Taalunie gedaan om een Engelstalige reeks werken met historische of cultuurhistorische inslag bij een Britse uitgeverij onder te brengen, mits de vereiste subsidie voor de helft bij de Taalunie en voor de andere helft in de particuliere sector gevonden kon worden. De Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren wees dit voorstel af als zijnde "niet realistisch en niet haalbaar".

Het is juist onrealistisch te denken dat Engelstalige uitgevers zonder enige ruggesteun ponden of dollars willen investeren in bijvoorbeeld oudere Nederlandse letterkunde, laat staan werken daarover of in de marge daarvan. De zelfverzekerdheid die wij gerust mogen hebben

als het over de waarde van onze eigen letterkunde en cultuur gaat, hoeft ons niet blind te maken voor het feit dat het buitenland voorlopig nog met handen en voeten en met subsidies van die waarde overtuigd moet worden.

In dit verband valt het mij op - zoals het ook de samenstellers van het rapport *Cultuur zonder grenzen* (p. 46) is opgevallen - dat de Engelssprekende wereld het tot dusver heeft moeten stellen zonder een Nederlands cultureel instituut. De afwezigheid van een dergelijk centrum in met name Groot-Brittannië en Noord-Amerika is een gemis, te meer omdat deze gebieden ook in het *Meerjarenperspectief* (1987) van de Taalunie worden ingedeeld bij de groep van landen waaraan de Taalunie de hoogste prioriteit wil toekennen.

Wat het beleid op korte termijn betreft, kan het zinvol zijn bestaande centra in bijvoorbeeld Engeland en de Verenigde Staten verder uit te bouwen. Aan de Universiteit van Londen bestaat sinds enige tijd een "Centre for Low Countries Studies". Dit is een academisch en multidisciplinair samenwerkingsverband met goed lopende reeksen seminaries over Nederlandse geschiedenis en kunstgeschiedenis, met een eigen tijdschrift en uitstekende relaties met de beide ambassades. Bij ontstentenis van een cultureel instituut biedt zo'n meer intellectuele, soepele constructie wellicht tijdelijke uitkomst. Zeker op de lange termijn is een permanent cultuurcentrum echter de beste oplossing.

Temidden van alle hiervoor vernoemde verenigingen en organisaties is de Nederlandse Taalunie een betrekkelijke nieuwkomer. Als intergouvernementele organisatie neemt zij een bijzondere plaats in. Zoals echter onlangs nog in de openingsrede bij het Tiende Colloquium Neerlandicum werd opgemerkt: het veld was er vóór de overheid. Dat geldt zowel voor de neerlandistiek buiten de muren als voor de vereniging van docenten Nederlands aan buitenlandse universiteiten, dat wil zeggen de IVN. Dat de Taalunie in deze configuratie een nieuw, blijvend en potentieel waardevol gegeven is, wordt door niemand betwist.

De Taalunie heeft er echter zelf alle belang bij wanneer verenigingen als de IVN optimaal kunnen functioneren. In de IVN ligt bijvoorbeeld een collectieve, door de jarenlange intensieve praktijk van onderwijs en cultuurverspreiding in het buitenland gevoede deskundigheid opgeslagen, die het best rendeert - ook voor de Taalunie - wanneer zij zich spontaan, naar haar eigen normen, kan ontwikkelen, ontplooiën en verdiepen, en daarbij volop financieel gesteund wordt door de overheid. De IVN behoort niet alleen een belangenvereniging van de docenten Nederlands extra muros te zijn. De IVN is tevens een dienstverlenende, wetenschappelijke, cultuurverspreidende, kritisch tegenspel leverende sleutelvereniging in het kader van het buitenlands cultuurbeleid van het Nederlandse taalgebied. Op zo'n vereniging moet niet beknipt worden. Integendeel, haar bewegingsvrijheid en de kans om zich optimaal te blijven ontwikkelen, dienen gegarandeerd te worden. Het onthutst en verontrust mij dan ook wanneer in Taaluniewerkgroepen en adviezen van de Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren (R-1606, 27-8-1987; *Publikatieblad* jg. 1, 6, juli 1988) gesteld wordt dat de werk-

zaamheden van de IVN met die van de Taalunie "interfereren" en dat er bijgevolg voor de IVN nog maar een beperkt aantal taken zouden overblijven. Wat ik van de Taalunie verwacht, is een stimulerende, motiverende, eventueel een bijsturende bijdrage aan de IVN, maar niet een beknibbelende of een paternalistische. De Taalunie zal ook zelf beter in haar taken met betrekking tot het buitenlands cultuurbeleid slagen naarmate zij de IVN de logistieke, financiële en administratieve armslag verleent die deze vereniging uit hoofde van haar staat van dienst, haar collectieve deskundigheid, haar puur enthousiasme en haar praktisch nut, verdient.

3.4.2 *De vertaling van Nederlands letterkundig werk in het buitenland; meer activiteit gewenst - J. de Wit*

De taak van de Stichting tot Bevordering van de Vertaling van Nederlands Letterkundig Werk is het bevorderen van de vertaling van Nederlandse literatuur in het buitenland. Deze Stichting is daarmee de enige instelling in Nederland en Vlaanderen die dit werk op een full-time basis uitvoert. Alle andere initiatieven op dit gebied, groot of klein, staan dus in het verlengde daarvan en zijn derhalve aanvullend en ondergeschikt.

Het bevorderen van de vertaling van Nederlandstalige literatuur is een vak apart. Personen of instellingen die dit vak niet dagelijks uitoefenen kunnen de problematiek ervan dus niet volledig overzien of doorgronden.

De Stichting tot Bevordering van de Vertaling van Nederlands Letterkundig Werk heeft ongeveer 35 jaar lang haar werkzaamheden in een soort vacuüm moeten verrichten, hierin slechts door enkele overheden (vaak moeizaam) financieel bijgestaan. Nu het uiteindelijk wat beter gaat met de zichtbare resultaten van het Stichtingswerk is er de laatste jaren ineens een leger van "beste stuurlui aan wal" ontstaan, zowel in het veld als bij de zogenaamde beleidsmakers. Hoewel we verheugd zijn over die plotseling ontstane belangstelling, willen we hen vragen ons te helpen en met raad en daad terzijde te staan. Wanneer de Stichting voor Vertalingen de nodige financiële en logistieke steun van de Taalunie en de ministeries ontvangt, zal zij zich meer dan ooit tevoren toeleggen op het uitvoeren van haar taken. Er moet niet meer beleid worden gemaakt, er moet meer gedaan worden.

Kunst en de bevordering ervan is kleinschalig en de literatuur is daar maar een (klein) onderdeel van. Dat dient zo te blijven. De bevordering van onze letteren in het buitenland behoeft geen leger van personen en instellingen binnen onze taalgrenzen, maar een groep actieve personen en instellingen in het buitenland zelf.

Het gaat de laatste jaren goed met de Nederlandse literatuur in vertaling, maar nog steeds is de Nederlandse literatuur in het buitenland geen begrip en de vraag is of deze dat ooit zal worden. Hierop is geen duidelijk antwoord te geven. Er zijn echter wel een aantal mogelijke redenen aan te geven waarom het momenteel goed gaat met

de Nederlandse literatuur in vertaling.

De Stichting voor Vertalingen bestaat volgends jaar 35 jaar en het spreekt toch wel haast vanzelf dat dit uiteindelijk tot resultaten moet leiden. Ten tweede publiceerde een aantal van onze bekendste auteurs een paar jaar geleden, hun "grote" boek (Mulisch, Claus, Nooteboom, Bernlef enz.). Ten derde is in een aantal landen het aanbod van eigen literatuur momenteel wat minder interessant en begint men dus om zich heen te kijken.

De belangstelling voor het vertalen in het algemeen en voor vertalingen uit de zogenaamde kleine taalgebieden in het bijzonder is trouwens over de gehele wereld enorm toegenomen. De seminars, congressen, bijeenkomsten, conferenties en samenspraken op dit gebied zijn niet van de lucht. De belangstelling van officiële zijde is in diverse landen zeer gegroeid. Ministeries, culturele attachés, cultuurinstellingen, de Raad van Europa, de EEG, de Endowments for the Arts and for the Humanities in de VS en nog vele andere organisaties zijn zich er nu op z'n minst van bewust dat vertalen een vak is en dat het bevorderen daarvan een noodzakelijkheid is.

Er is het laatste decennium, vaak met hulp van de Stichting voor Vertalingen, in het buitenland een groot aantal vergelijkbare instellingen in het leven geroepen. Er zijn nu literatuurbevorderende instituten in Finland, Noorwegen, Denemarken, Frankrijk, Duitsland, Spanje, Italië, Israël, de Verenigde Staten en niet te vergeten de Oosteuropese landen en Japan.

Binnen het Nederlandse taalgebied heeft ons succes geleid tot grotere aandacht bij de officiële instanties, maar ook bij de uitgevers van het oorspronkelijke werk. Dat de toegenomen aandacht voor de Nederlandstalige literatuur echter ook haar keerzijde heeft, zal u niet verbazen.

Uitgevers gaan tegenwoordig zelf met het werk van hun auteurs op pad (op zich een toe te juichen ontwikkeling; het zijn immers hun auteurs en hun onderhandelingspositie tegenover de buitenlandse collega's is vaak veel sterker), zonder zich echter altijd te realiseren dat het bevorderingsvak een vak is met veel haken en ogen, complicaties en vechtpartijen.

Daarnaast hebben uitgevers vaak de eigenaardige gewoonte alleen het laatste boek van een auteur te willen. Hoewel dit vaak wel te begrijpen is, wordt het bevorderingsvak er niet eenvoudiger op. Citaat: "Als al die belangrijke auteurs allemaal recentelijk hun belangrijkste boek schreven dan kan hun vorige werk niet van zo'n groot belang zijn en is het maar de vraag of hun volgende boek ook zo goed is". Het resultaat daarvan is maar al te vaak, dat er geen tweede boek van de betreffende auteur in dat land wordt gepubliceerd. De buitenlandse belangstelling voor Nederlandstalige literatuur is vaak maar van zeer tijdelijke aard omdat het op een gegeven moment met de literatuur in de andere landen weer beter gaat.

De toename in de hulp bij het bevorderen van onze letteren in het buitenland is natuurlijk buitengewoon verheugend. Maar hoe lang duurt het enthousiasme als de belangstelling bij de buitenlandse

uitgeverij weer afneemt? Als er keer op keer geen geld blijkt te zijn om bepaalde initiatieven te ondersteunen? Als studenten die als vertaler werden opgeleid achteraf ontdekken dat er veel minder werk blijkt te zijn dan werd gehoopt? Anderzijds is momenteel de situatie ontstaan dat hier en daar, in West Duitsland bij voorbeeld, de uitgeverij beweert wel degelijk meer vertalingen te willen publiceren als men de goede vertalers maar had. Er wordt op dit moment hard gewerkt aan een goede scholing voor vertalers. De vraag is of die uitgevers dan inderdaad woord houden en publiceren.

Dat er van officiële zijde meer belangstelling komt voor de vertalingenproblematiek is verheugend, maar hoe groter het aantal officiële of semi-officiële, bilaterale of multilaterale instellingen wordt dat zich met de vertaalproblematiek en -bevordering gaat bezighouden, hoe groter ook de regelzucht, de institutionalisering en de bureaucratie worden. Samenwerkingsverbanden, budgetplanningen, congressen en seminars over het hoe en waarom van de vertalingenproblematiek zetten inhoudelijk weinig zoden aan de dijk.

Ondanks deze negatieve punten gaat het goed met onze letteren in vertaling. Het is nu zaak de gegevens die we hebben op een rij te zetten en goed te onderbouwen. Het literatuuraanbod moet, meer nog dan voorheen, zeer gericht, goed gefundeerd en met vereende krachten worden ondernomen.

De opleiding en vooral de begeleiding van de vertalers moeten goed georganiseerd worden. Deze mensen moeten gemotiveerd, geholpen en geleid worden en moeten het gevoel hebben dat ze ergens terecht kunnen. De follow-up (recensenten, secundaire literatuur en volgende titels) moet terdege en doelgericht worden aangepakt. De mobiliteit van de verschillende partijen moet bevorderd worden. Vertalers moeten "Het andere land" kunnen bezoeken. Auteurs moeten festivals en congressen kunnen bijwonen. Er zouden Writers in Residence moeten komen in andere landen dan alleen in de Verenigde Staten. Er zal nog meer samengewerkt moeten worden tussen allerlei instellingen als de IVN, de Taalunie, de ministeries in Nederland en Vlaanderen, de Stichting Poetry International, de Vlaamse en Nederlandse PEN-centra, de Stichting voor Vertalingen en tussen onze vertegenwoordigers in het buitenland, de Goethe Instituten, British Councils enz., enz.

We hebben niet meer plannings, rapporten en verslagen nodig, maar meer logistieke en financiële steun van collega's. Alleen zo kan het kleine plaatsje dat we inmiddels op de wereldmarkt veroverd hebben, geconsolideerd worden.

4 AANBEVELINGEN VAN DE ALGEMENE CONFERENTIE VAN DE NEDERLANDSE TAAL EN LETTEREN 1988

A. Algemene aanbevelingen

1. Wegens de ontwikkelingen na 1992 moet het buitenlands-culturele beleid van Nederland en Vlaanderen zich in eerste instantie richten op het EG-gebied.

Actie: de regeringen van Nederland en Vlaanderen

2. Culturele pluriformiteit is een wezenskenmerk van de Europese beschaving en dient derhalve met alle middelen te worden gehandhaafd en bevorderd; in de eerste plaats door de lidstaten zelf, maar ook door de Gemeenschapsorganen.

Actie: de regeringen van Nederland en Vlaanderen

3. Binnen het buitenlands-culturele beleid van Nederland en Vlaanderen dient geen onderscheid gemaakt te worden tussen een culturele en een politieke component. Dit zou zowel het wezen van de cultuur als dat van de politiek miskennen. Net als voor de grote Europese landen zou voor Nederland en Vlaanderen cultuur juist een centraal onderdeel moeten zijn van het buitenlands beleid.

Actie: het Nederlandse Ministerie van Buitenlandse Zaken en het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap

B. Specifieke aanbevelingen

Culturele samenwerking

4. Culturele goederen en diensten hebben een karakter sui generis en moeten daarom niet onderworpen worden aan de economische mededingingsregels van de EG. De Europese landen dienen dit gegeven te vertalen in het opstellen van een handvest of gedragscode, waarin de culturele rechten en plichten van de partners worden vastgelegd. Alleen op die manier zal de culturele soevereiniteit van kleine(re) landen kunnen worden gewaarborgd.

Actie: de regeringen van Nederland en Vlaanderen

5. Op korte termijn dient te worden onderhandeld over de noodzaak van een cultureel verdrag tussen Nederland en Vlaanderen, waarin de onderlinge samenwerking en hun internationale samenwerking worden geregeld. Een cultureel verdrag geeft Nederland en Vlaanderen in Europa en daarbuiten, een krachtig instrument om hun culturele eigenheid in de toekomst te verzekeren en te versterken.

Actie: de regeringen van Nederland en Vlaanderen

6. Bij de verwerkelijking en tenuitvoerlegging van zowel het culturele handvest als het culturele verdrag tussen Nederland en Vlaanderen kan en moet de Nederlandse Taalunie op grond van

haar unieke verdragsrechtelijke status een belangrijke rol spelen. Met het oog daarop zijn versterking en verdieping van haar functies absoluut noodzakelijk. De mogelijkheden van het Taalunie-verdrag dienen ten volle te worden uitgebuit.

Actie: de regeringen van Nederland en Vlaanderen

Bescherming van de Nederlandse taal

7. Voor Nederland, Vlaanderen, Suriname, de Nederlandse Antillen en Aruba is de taalbarrière de grootste hinderpaal in het internationaal-culturele verkeer. Deze barrière bestaat vooral op alle 'taalgebonden' terreinen van kunsten en wetenschappen, met name literatuur, toneel, film en wetenschappelijke publikaties (in het bijzonder op het terrein van de geesteswetenschappen). Binnen het internationale culturele beleid moet daarom grote prioriteit worden toegekend aan het overwinnen van deze taalbarrière.

Actie: de Nederlandse Taalunie, het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap en het Nederlandse Ministerie van Buitenlandse Zaken

8. Omdat het Nederlands als taal wordt bedreigd, is een offensieve bescherming op twee vlakken gewenst: in eigen huis en op het Europese vlak. In eigen huis dient de Nederlandse Taalunie de zorg te krijgen voor de Nederlandse taal.

De plaats van het Nederlands in de Europese instellingen moet bestendig blijven en versterkt worden. Dat veronderstelt georganiseerd politiek handelen op twee niveaus: vanuit Nederland en Vlaanderen samen én vanuit de Taalunie. Daarbij is een herbezinning nodig over het interregionale beleid.

Actie: de Nederlandse Taalunie en de regeringen van Nederland en Vlaanderen

9. Politici dient gewezen te worden op de noodzaak tot het gebruik van de Nederlandse taal in de internationale fora die hier voor zijn toegerust.

Actie: de regeringen van Nederland en Vlaanderen

Voorlichting en promotie in het buitenland

10. Onze culturele voorlichting in het buitenland, zowel de gouvernementele als de niet-gouvernementele, dient lokale en landelijke culturele behoeften in het buitenland te inventariseren en moet daar nadrukkelijk op inspelen. Hierbij dient, waar mogelijk, gebruik te worden gemaakt van moderne communicatietechnieken. Deze moderne technieken zullen wellicht een aangepaste benadering van de culturele instrumenten in het buitenland vergen.

Actie: de regeringen van Nederland en Vlaanderen plus een ieder die werkzaam is op het terrein van de internationale culturele betrekkingen

11. De docenten neerlandistiek extra muros, de buitenlandse universiteiten waar Nederlands wordt gedoceerd en de Nederlandse instituten in het buitenland, vervullen een belangrijke rol bij het uitdragen en bevorderen van de Nederlandse cultuur. Hun dienen de nodige middelen beschikbaar te worden gesteld.

Actie: de Nederlandse Ministeries van Onderwijs en Wetenschappen, van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, en Buitenlandse Zaken, het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap en de Nederlandse Taalunie

12. De belangstelling in het buitenland voor onze taal, letteren en cultuur moet niet alleen door de docentschappen Nederlands worden bevorderd, maar ook door andere instellingen, die daartoe financieel in staat worden gesteld en materieel worden uitgerust.

Actie: ambassades, consulaten, kamers van koophandel, particuliere verenigingen en het bedrijfsleven

Vertalingen

13. In het kader van de activiteiten op het gebied der internationale culturele betrekkingen dient speciale aandacht te worden besteed aan de promotie van het Nederlandse boek in vertaling; rond het verschijnen van vertalingen zouden manifestaties dienen te worden georganiseerd, met het doel de aandacht van critici en het geïnteresseerde publiek op het betreffende werk én op de Nederlandstalige literatuur in het algemeen te vestigen.

Actie: de Stichting voor Vertalingen, culturele instituten in het buitenland en ambassades

14. Inzake de vertaling van Nederlandstalig letterkundig werk in andere talen en inzake de daartoe aangewezen instelling, moet minder algemeen beleid gemaakt, betwist en besproken worden. Er moet meer worden gedaan en daartoe dienen ruimere middelen ter beschikking te komen.

Actie: de Stichting voor Vertalingen en de Nederlandse Taalunie

15. Ter bevordering van de goede kwaliteit van vertalingen van Nederlandse literatuur dienen vertalers te kunnen beschikken over gerichte begeleiding.

Actie: de Stichting voor Vertalingen

16. Ten aanzien van de taakverdeling tussen de Stichting voor Vertalingen en de Nederlandse Taalunie dient op korte termijn een voor alle betrokken partijen bevredigende oplossing te worden gevonden.

Actie: het Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, de Stichting voor Vertalingen en de Nederlandse Taalunie

Neerlandistiek

17. Bij het toekomstige beleid inzake neerlandistiek aan buitenlandse universiteiten dient de Nederlandse Taalunie uit te gaan van duidelijke prioriteiten per land en per regio.

Actie: de Nederlandse Taalunie

18. De Nederlandse Taalunie dient zich stimulerend en hulpvaardig op te stellen ten opzichte van bestaande initiatieven en instellingen op het gebied van het buitenlands-culturele beleid en de buitenlandse neerlandistiek. Zo dient onder andere adequate financiële en logistieke steun aan de Internationale Vereniging voor Neerlandistiek (IVN) te worden gegarandeerd.

Actie: de Nederlandse Taalunie

Diversen

19. Het Taaluniecertificaat 'Nederlands als Vreemde Taal' dient in Nederland en Vlaanderen, en zo mogelijk ook in de rest van België, wettelijke erkenning te krijgen.

Actie: de Nederlandse Taalunie, het Nederlandse Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen en het Belgische Ministerie van Onderwijs

20. Teneinde de integratie van de Nederlandstalige boekenmarkt metterdaad naderbij te brengen, dient een vaste boekenprijs voor het hele taalgebied tot stand te komen.

Actie: het Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap en de Nederlandse Taalunie

21. In de opleiding van toekomstige Nederlandse en Vlaamse diplomaten dient meer aandacht te worden besteed aan de eigen taal en cultuur.

Actie: het Nederlandse Ministerie van Buitenlandse Zaken en het Belgische Ministerie van Buitenlandse Betrekkingen

22. De Nederlandse overheid dient de vestiging van een Nederlands huis in Brussel, als pendant van het Vlaams Cultureel Centrum in Amsterdam, te bespoedigen, overeenkomstig het protocol van 1976. Dit huis zal op grond van Nederlands-Vlaamse samenwerking tevens kunnen dienen als een instrument om de Nederlandstalige cultuur te presenteren naar de Europese Gemeenschap toe.

Actie: het Nederlandse Ministerie van Buitenlandse Zaken

23. Op het buitenland gerichte informatie over cultuur en cultuurgeschiedenis van het Nederlandse taalgebied dient gebracht te worden door een tijdschrift met een deskundige en onafhankelijke redactie. Bladen als 'Dutch Heights' en 'Dutch Arts' zijn ongeschikt om deze rol te vervullen.

Er moet een op het buitenland gericht tijdschrift worden uitge-

geven over de verwante cultuur in Vlaanderen en Nederland in de breedste zin van het woord. Dit tijdschrift zou zo mogelijk in het Duits, Engels en Spaans uitgegeven dienen te worden. Het zou met een minimale frequentie van viermaal per jaar moeten verschijnen. Voor het Franse taalgebied bestaat reeds 'Septentrion'.

Actie: de Nederlandse ministeries van Buitenlandse Zaken, Onderwijs en Wetenschappen, Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, en de Nederlandse Taalunie

24. De Nederlandse en Vlaamse wereldomroepen, die een uitstekende culturele rol vervullen, dienen verder te worden uitgebouwd en moeten door de overheid worden voorzien van de nodige financiële ruimte; met name voor het uitzenden van gezamenlijke Vlaams-Nederlandse zogeheten transcriptie-programma's, bestemd voor buitenlandse radio- en televisiestations.

Actie: het Nederlandse Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur en het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap

5 LIJST VAN DEELNEMERS

de heer J.W. Acda, Bussum, Nederland	Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren, Nederlandse Taalunie
de heer W. Andries, Lille, Frankrijk	Consulaat-Generaal van België
de heer D. van Assche, Merebeke, België	Stichting Ons Erfdeel
de heer E.M.H. Assink, Utrecht, Nederland	Werkgroep Spelling, Nederlandse Taalunie
mevrouw J.G.M. Assink-Nijhof, Utrecht, Nederland	MEAO Midden Utrecht
mevrouw M. Van der Auwera, Hansbeke, België	Algemeen Secretariaat, Nederlandse Taalunie
de heer P. van der Baan, Veenendaal, Nederland	Redactie, AVRO/BRT
mevrouw E.M.P. Baerveld-Schlaman, Ermelo, Nederland	Commissie Buitenland, Eerste Kamer
de heer K. Bakhuyzen, Amsterdam, Nederland	Algemeen Secretariaat, Nederlandse Taalunie
mevrouw J. Balteau, Den Haag, Nederland	Algemeen Secretariaat, Nederlandse Taalunie
de heer L. Beheydt, Winksele, België	Certificaat Nederlands als Vreemde Taal
de heer S.P. Berger, Rijswijk, Nederland	Afdeling Letteren, Ministerie van WVC
de heer J. Berits, Bergen, Nederland	Vereniging voor Wetenschappelijke Spelling
de heer J.W. Bertens, Den Haag, Nederland	Internationale Culturele Samenwerking, Ministerie van Buitenlandse Zaken
de heer P.J. Beugels, Amersfoort, Nederland	Vaste Gemengde Commissie ter Uitvoering van het Belgisch/Nederlands Cultureel Verdrag
de heer A.G.M. De Beul, Wilrijk, België	Interparlementaire Commissie, Nederlandse Taalunie

Philologische Bibliothek FU

de heer W.P. Bot, Dordrecht, Nederland	Nederlands Genootschap van Leraren
de heer C.G.M. Braspenning, Leiden, Nederland	Algemeen Secretariaat, Nederlandse Taalunie
mevrouw J.G. Bruining, Zoetermeer, Nederland	Directie VBI/I, Ministerie van O&W
de heer A. de Buck, Köln, Bondsrepubliek Duitsland	Belgisch Huis
mevrouw I. Van den Bulcken, Brussel, België	Vlaamse Vereniging voor Onderwijs- programma's in het Buitenland
mevrouw P. Bulthuis, Duivendrecht, Nederland	Taakgroep Nederlands, Nederlandse Taalunie
de heer D. Christiaens, Brussel, België	BRT-televisie
de heer W. de Clerck, Leiden, Nederland	Instituut voor Nederlandstalige Lexicologie
de heer M. le Clercq, Voorburg, Nederland	Algemeen Secretariaat, Nederlandse Taalunie
de heer J. Dedeurwaerder, Brugge, België	Vlaamse Raad
de heer J. Deleu, Rekkem, België	Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren, Nederlandse Taalunie
de heer K. Deprez, Kessel-Lo, België	Universitaire Instelling Antwerpen
de heer A.C. Doeser, Den Haag, Nederland	Nederlandse Boekverkopersbond
mevrouw S.I. Dornseiffer, Amsterdam, Nederland	Stichting Fonds voor de Letteren
de heer J. Dudink, Amsterdam, Nederland	
de heer P. Fieckman, Gent, België	Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren, Nederlandse Taalunie
de heer A. Evenhuis, Amsterdam, Nederland	Redactie, Dagblad Trouw

mevrouw E. Fernhout, Den Haag, Nederland	Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren, Nederlandse Taalunie	de heer F. Kroese, Den Haag, Nederland	Algemeen Nederlands Persbureau
mevrouw J. Gerritsen, Rotterdam, Nederland	Stichting Poetry International	de heer W. Kuijpers, Herent, België	Europees Parlement
mevrouw M.F. van Goeree, Wilrijk, België	Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren, Nederlandse Taalunie	de heer P. 't Lam, Hilversum, Nederland	Radio Nederland Wereldomroep
de heer H. Gringhuis, Amsterdam, Nederland	BRT-radio	mevrouw A.E. Leeuwijn-van de Ven, Amsterdam, Nederland	Vakgroep Vertaalwetenschap, Universiteit van Amsterdam
de heer M.C.A. van der Heijden, Arnhem, Nederland	Algemeen Vormend Onderwijs (Rijkschooltoezicht)	de heer W. Lerouge, Amsterdam, Nederland	Vlaams Cultureel Centrum 'de Brakke Grond'
de heer Th. Hermans, London, Verenigd Koninkrijk	Department Dutch, University College London	de heer V. Lories, Halle, België	Raad van Beheer, BRT
mevrouw M.M. Janssen, Groningen, Nederland		de heer W.F.J. Luyten, Berlaar, België	Interparlementaire Commissie, Nederlandse Taalunie
mevrouw C. de Jong, Amsterdam, Nederland		de heer K.M.P. Magusin, Arnhem, Nederland	Taakgroep Nederlands, Nederlandse Taalunie
mevrouw Jongeneelen, Amsterdam, Nederland	Radio Amsterdam-stad	de heer Th. J. Meijer, Rome, Italië	Nederlands Instituut
de heer A. Kamer, Enschede, Nederland	Stichting Leer	de heer M. Mertens, Edegem, België	Vlaamse Vereniging voor de Belangen des Boekhandels
de heer A. Keersmaekers, Duffel, België	Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde	de heer K. Middelhoff, Hilversum, Nederland	BRT-radio
de heer F. De Keyser, Wezembeek-Oppem, België	Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren, Nederlandse Taalunie	de heer M. Mooij, Rotterdam, Nederland	De Doelen, Stichting Poetry International
de heer J.L.M. Kits Nieuwenkamp, Den Haag, Nederland	Algemeen Nederlands Verbond	de heer M. Mourik, Callantsog, Nederland	voormalig Ambassadeur Internationale Culturele Samenwerking, Ministerie van Buitenlandse Zaken
de heer P. de Kleijn, Den Haag, Nederland	Werkgroep Certificaat, Nederlandse Taalunie	de heer E. Nieuwborg, Leuven, België	Certificaat Nederlands als Vreemde Taal, Nederlandse Taalunie
de heer M.W. de Klerk, Breda, Nederland	Europees Cultureel Centrum	de heer E. Nordlohne, Den Haag, Nederland	Algemeen Secretariaat, Nederlandse Taalunie
de heer A. Korteweg, Den Haag, Nederland	Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren, Nederlandse Taalunie	de heer A. Nuis, Den Haag, Nederland	Tweede Kamer
mevrouw M. Kristel, Woubrugge, Nederland	Internationale Vereniging voor Neerlandistiek	mevrouw M. van Paemel, Boechout-Lier, België	PEN-centrum voor Vlaanderen

de heer F. van Passel, Mechelen, België	Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren, Nederlandse Taalunie	de heer H.F.A. Suykerbuyk, Essen, België	Vlaamse Raad
de heer F. Peeters, Antwerpen, België	Vakgroep Nederlands, Hoger Instituut voor Vertalers en Tolken	mevrouw E. Talsma, Den Haag, Nederland	
de heer F. Pittery, Brussel, België	Algemeen Nederlands Congres	de heer O.A. Thissen, Rotterdam, Nederland	Instituut voor Nederlandstalige Lexicologie
de heer M. Platel, Kraainem, België	Het Belang van Limburg	de heer M.C. van den Toorn, Nijmegen, Nederland	Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren, Nederlandse Taalunie
de heer S. Rollins, Amsterdam, Nederland	Stichting voor Vertalingen	de heer W. Vandaele, Brussel, België	Algemeen Nederlands Congres
de heer M. van Rooijen, Rotterdam, Nederland	Bureau Buitenland, Erasmus Universiteit	de heer G. Vandeputte, Amsterdam, Nederland	Stichting voor Vertalingen
de heer G.J. van Roozendaal, Amsterdam, Nederland	Koninklijke Nederlandse Uitgeversbond	de heer F. Vanderputte, Brussel, België	Pers en Voorlichting, Ministerie van Cultuur van de Vlaamse Gemeenschap
de heer S. Rozemond, Den Haag, Nederland	Instituut Clingendael	de heer E. Van de Veire, Brussel, België	Ministerie van Cultuur van de Vlaamse Gemeenschap
de heer M. De Schepper, Hemiksem, België	Centrum Bibliografie Neerlandistiek	de heer L. Verbeke, Waregem, België	Komitée voor Frans-Vlaanderen
mevrouw B. Schludermann, Hornsea, Verenigd Koninkrijk	University of Hull	mevrouw J. Verheijen, Hilversum, Nederland	'Wat een Taal', NOS-radio
de heer K.W. Siegel, Amsterdam, Nederland	Vakgroep Vertaalwetenschap, Universiteit van Amsterdam	de heer G.J.M. Verhoeven, Utrecht, Nederland	Werkgroep Spelling, Nederlandse Taalunie
de heer L. Simons, Antwerpen, België	Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren, Nederlandse Taalunie	de heer E. Verstraete, Aartselaar, België	Gazet van Antwerpen
de heer A.D.H. Simonsz, London, Verenigd Koninkrijk	Afdeling Pers- en Culturele Zaken, Nederlandse Ambassade	de heer L. Voogt, Den Haag, Nederland	Raad van Advies voor Bibliotheekwezen en Informatieverzorging
de heer A.L. Sötemann, Utrecht, Nederland	Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren, Nederlandse Taalunie	de heer J.W. de Vries, Lisse, Nederland	Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren, Nederlandse Taalunie
de heer G. Strasser, Parijs, Frankrijk	Institut Néerlandais	de heer W.A.M. de Vroomen, Leiden, Nederland	Algemeen Secretariaat, Nederlandse Taalunie
de heer F. Strieleman, Antwerpen, België	Nieuwe Gazet	de heer H. Waltmans, Landsmeer, Nederland	Algemeen Nederlands Verbond
de heer F. Suasso, Hilversum, Nederland	Radio Nederland Wereldomroep	de heer O. de Wandel, Oosterzele, België	Algemeen Secretariaat, Nederlandse Taalunie

mevrouw D. de Weerd, Gent, België	Bureau Bibliografie van de Neerlandistiek
de heer C. Wijburg, Brussel, België	BRT-radio
de heer A.W. Willemsen, Utrecht, Nederland	Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren, Nederlandse Taalunie
de heer J. de Wit, Amsterdam, Nederland	Stichting voor Vertalingen
de heer J.W.M. de Wit, Amsterdam, Nederland	Bureau Buitenland, Universiteit van Amsterdam
de heer W.J. Witkam, Brussel, België	Ambassadeeraad Pers, Onderwijs en Cultuur, Nederlandse Ambassade
de heer A. Wynants, Voeren, België	Universitaire Instelling Antwerpen
de heer I. van der Zee, Amsterdam, Nederland	Afdeling Voorlichting, UNESCO-Centrum Nederland
de heer A. Zwanenburg, Zeist, Nederland	

VOORZETTEN NEDERLANDSE TAALUNIE

- 1 W. Haeseryn & J. de Rooij *Grammatica*
- 2 W. Haeseryn *Terminologie*
- 3 J. de Rooij & W. Haeseryn *Spelling en spellingregeling - wettelijke en bestuurlijke aspecten*
- 4 J. de Rooij *Spelling en spellingregeling - inhoudelijke aspecten*
- 5 F. Montens & A.G. Sciarone *De kennis van het Nederlands bij buitenlanders en de toetsing en certificering ervan - enkele voorlopige opmerkingen*
- 6 Werner Duthoy *Het Nederlands in de instellingen van de Europese Gemeenschap*
- 7 L. Beheydt *Het Certificaat Nederlands en Nederlands als tweede taal*
- 8 W. Haeseryn *Normen en taal*
- 9 Simon Verhallen *Lessen Nederlands voor anderstalige volwassenen in Nederland - een inventarisatie van cursussen naar doel en opbrengst*
- 10 Neri Sybesma-Knol en Karel Wellens *Enige volkenrechtelijke vragen rond de Nederlandse Taalunie*
- 11 Johan Leman, Karen Sergeijssels en Wim Geirnaerd *Lessen Nederlands voor anderstalige volwassenen in Vlaanderen en Brussel - een inventarisatie van cursussen naar profiel van cursisten en lesgevers*
- 12 *Witboek: Het stelsel van collectieve verticale prijsbinding van boeken in het Nederlandse taalgebied - Met bijlagen over de Franse en de Engelse taalgebieden*
- 13 Johan Leman, Karen Sergeijssels en Wim Geirnaerd *'Beter één certificaat in de hand.....'*
- 14 T. Janssen, M. Overmaat, N. Rowan en B. Vandecasteele *Lerarenopleiders over literatuurdidactiek*
- 15 J. Thissen, D. Neyts en N. Rowan *Leraren over literatuuronderwijs*
- 16 Simon Verhallen *Certificaatexamens voor het vreemde talenonderwijs*
- 17 G. Janssens *Lexicografie en overheid: aanzet tot een woordenboekenbeleid*
- 18 L. van der Poll, *Bibliografie van lijsten met Nederlandstalige vakterminologie*
- 19 Karel Wellens *De Nederlandse Taalunie en de spelling: enige juridische beschouwingen*
- 20 *Rapport van de Werkgroep ad hoc Spelling*
- 21 Ludo Beheydt en Frank Jansen *Een normatief-pedagogische grammatica voor volwassenen*
- 22 *Mag het een ietsje meer zijn? Verslag van de Algemene Conferentie van de Nederlandse Taal en Letteren 1988*
- 23 Sjaak Kroon en Ton Vallen (red.) *Etnische minderheden en Nederlands als tweede taal in Nederland en Vlaanderen*

De afleveringen zijn verkrijgbaar bij de
Stichting Bibliographia Neerlandica
Postbus 90407
2509 LK 's-Gravenhage